

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Den tysta generationen

Krigsbarnens erfarenheter och deras effekt
på livet efter krigstiden

Jani Syrjälä
014717295
Magisteravhandling
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Oktober 2021

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta	Koulutusohjelma – Utbildningsprogram- Degree Programme Pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien maisteriohjelma	
Tekijä – Författare – Author Jani Syrjälä		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Hiljainen sukupolvi – Sotalasten kokemukset ja niiden vaikutus sotien jälkeiseen elämään		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu-tutkielma	Aika – Datum – Month and year Lokakuu 2021	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 45 + 1 liite
Tiivistelmä – Sammandrag – Abstract Tutkimukseni käsittelee Ruotsiin lähetettyjen sotalasten muistoja sekä kokemuksia heidän palattua Suomeen sotien jälkeen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten sotalapset muistavat nyt omia kokemuksiaan sotien jälkeisestä ajasta, ja miten ympäristö- ja kielimuutokset ovat vaikuttaneet heihin myöhemmin elämässä. Tutkimuksen aihe on unohtunut monelta tai käsittelee usealle täysin tuntematonta aihealuetta. Siitä syystä sen taltiointi on erittäin tärkeää, varsinkin koska haastateltavien omat kokemukset ovat vahvasti läsnä ja henkilökohtaisia. Tutkimus koostuu tutkimuslomakkeeni kyselyyn vastanneiden kahdeksan sotalapsen muistoista ajastaan sotalapsena. Haastateltavat kävivät Ruotsissa koulua tai olivat aloittamassa koulun ennen Suomeen palaamistaan. Näin ollen heillä kaikilla oli ruotsi vahvempana kielenä sieltä palatessaan. Tutkimuksen taustana ja haastattelutulosten tukena käytin aikaisempaa tutkimusmateriaalia lapsen kehityksestä, traumaista, kielellisestä kehityksestä, pedagogiikasta sekä talvi- ja jatkosotaan liittyvistä tapahtumista. Tutkimuksen perusteella haastateltavien sotalasten muistot koulunkäynnistä ovat pääasiassa positiivisia. Heille kielen vaihtaminen tuotti vaikeuksia, ja siitä syystä suurin osa muutti opintojen jälkeen takaisin Ruotsiin tai muihin Pohjoismaihin. Tutkimus osoittaa myös sen, että vaikka sotalasten siirrot Ruotsiin olivat suurimmaksi osaa onnistuneita, on myös tapauksia missä näin ei ollut, ja tätä on sotien jälkeisinä vuosina uutisoinnissa peitelty. Ruotsista palanneiden lasten jälkihoito oli myös puutteellista, eikä heille järjestetty koulussa tai sen ulkopuolella riittävää tukea kielen tai muun trauman hoidossa. Kielitaidon puuttuminen sekä biologisten vanhempien ja sisarusten etäännyminen sotien jälkeen oli myös syy siihen, miksi haastateltavista seitsemän kahdeksasta asuu tällä hetkellä Ruotsissa.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Sotalapset, talvisota, jatkosota, kansakoulu, kielimuutokset		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Humanistinen tiedekunta		

Innehåll

1	INLEDNING.....	1
1.1	SYFTE OCH FORSKNINGSFRÅGOR.....	3
1.2	DISPOSITION.....	3
2	HISTORIA OCH BAKGRUND.....	4
2.1	BARNFÖRFLYTTNINGAR.....	4
2.1.1	<i>Finlands barnförflyttningar.....</i>	<i>6</i>
2.1.2	<i>Kommittén.....</i>	<i>8</i>
2.1.3	<i>Hemresa.....</i>	<i>8</i>
2.2	KRIGSTIDEN.....	11
3	TIDIGARE FORSKNING.....	15
3.1	KRIGSBARN.....	15
3.1.1	<i>Finska krigsbarn.....</i>	<i>16</i>
3.1.2	<i>Krigsbarn idag.....</i>	<i>18</i>
3.2	TYSTA GENERATIONEN.....	18
3.2.1	<i>Eftervård och Professor Martti Kailas.....</i>	<i>19</i>
3.2.2	<i>Miljöbyte.....</i>	<i>20</i>
3.3	SPRÅKET OCH SKOLAN.....	21
4	METOD OCH MATERIAL.....	23
4.1	FORSKNINGSMETOD.....	24
4.2	INFORMANTER.....	24
4.3	FRÅGEFORMULÄR OCH FRÅGOR.....	26
4.4	MATERIAL.....	27
4.5	METODKRITIK.....	27
5	ANALYS.....	29
5.1	SKOLA OCH UNDERVISNING I FINLAND.....	29
5.2	SPRÅKET.....	33
5.3	RESOR MELLAN FINLAND OCH SVERIGE.....	35
6	RESULTAT.....	39
6.1	SAMMANFATTNING.....	41
6.2	RELEVANS OCH ANKNYTNING.....	42
7	AVSLUTNING.....	43
7.1	FORTSATT UNDERSÖKNING.....	43
	LITTERATUR.....	44
	BILAGA.....	46

1 INLEDNING

Mellan åren 1939 och 1945 skickades omkring 70 000 finländska barn till Sverige, Norge och Danmark på grund av vinter- och fortsättningskriget. De flesta av barnen evakuerades endast tillfälligt, men många hade en lång tid i ett främmande land framför sig. Krigsbarnens resa till grannländerna och tiden där, speciellt i Sverige, har dokumenterats bra av till exempel *Pertti Kavén* i hans bok *70 000 små öden och Krigsbarnen – förväntningar och verklighet*. De här och många andra böcker och undersökningar tar upp krigsbarnens erfarenheter och minnesbilder om sin tid i ett annat land, borta från kriget och dess förstörelse. (Kavén & Sahlgren 1994: 14–15).

Begreppet ”krigsbarn” i en finländsk och nordisk kontext syftar vanligen till de barn som under vinter- och fortsättningskriget skickades utomlands på olika sätt. Barnen flyttades på grund av evakuering i Karelen och Finlands svåra och farliga omständigheter. I många familjer åkte papporna till krigsfronten och mammorna hade inte möjlighet att sköta om och försörja barnen i familjen. Man ville också ge barnen en möjlighet till en tryggare uppväxt och skolgång under krigsåren. (Salminen 2007: 10.) Inom internationella sammanhang har termen krigsbarn en mer genomgripande betydelse och inbegriper barn som vuxit upp under krigsåren i olika delar av världen.

Det finska vinterkriget pågick 1939–1940 och fortsättningskriget 1941–1944. I min kandidatavhandling undersökte jag finska krigsbarns minnen och erfarenheter om sin tid i Sverige under dessa år. I avhandlingen fokuserade jag på hur de togs emot utomlands och vilken typ av undervisning de fick i ett land som de inte sett tidigare och på ett språk majoriteten av barnen inte talade. (Syrjälä 2020: 12–14). I denna avhandling kommer jag att fortsätta med ämnet, och undersöker hur åren i Sverige påverkade krigsbarnens språkliga identitet och kunskaper i finska. Jag kommer att fokusera på minnen och erfarenheter från krigsbarnens tid i skolan efter krigen, då de kom tillbaka hem och började skolan eller fortsatte i undervisning i Finland. Jag kommer också att undersöka hur barnen togs emot i Finland och hur de själva kände sig efter åren i Sverige, borta från kriget och förstörelsen. Mitt intresse ligger i krigsbarnens personliga minnen om sina erfarenheter och hur de själva minns sin skolgång och skillnader mellan de två länderna och kanske två olika identiteter de fått under dessa år. I tidigare undersökningar har det

kommit fram skamkänslor för att ha varit i Sverige under krigsåren, både hos barnen och föräldrarna. (Kovács 1995: 73).

Mitt intresse för krigsbarns historia, språkundervisning, inlärningsvårigheter och hur omgivningen och ändringarna i familjestrukturen påverkade unga barn psykiskt är orsaken till mitt val av ämne. Mitt personliga intresse är kopplat ihop med krigsbarn i min egen släkt, vilket gör det här till ett ämne jag vill undersöka vidare och dokumentera för kommande generationer.

Krigsbarn har undersökts i många olika sammanhang, speciellt resorna mellan Finland och Sverige. Därför kommer jag att fokusera på tiden efter kriget och mer detaljerat på den pedagogiska och språkinriktade frågan. Krigsbarnen har personliga minnen om förflyttningarna och undervisning under en tid då barnens välfärd inte alltid hade högsta prioritet. Därför är deras minnen en del av Finlands socialhistoria, och gör det därför värt att undersöka så länge man har möjligheten att få en personlig infallsvinkel i ämnet av dem som själv varit med om det.

Krigsbarnens kanske största gemensamma trauma är att man inte talade om krigstiden och krigsbarnens erfarenheter på en lång tid. Det fanns också många som aldrig talade om sina erfarenheter under kriget. Åren efter kriget var ämnet känsligt och många barn kände att stämningen i Finland inte gav möjlighet att tala om känslor angående krigsbarnstiden. Orsaken till att myndigheterna höll tyst så länge var delvis att det förekom svåra meningsskiljaktigheter och rättegångar omkring krigsbarnen, och deras återkomst till Finland lyfte fram och stämplade krigsbarnen i tidningarna. Man ville fokusera på landets återbyggande, vilket gjorde att krigsbarn var ett ämne som det inte talades om. I många hem var det ett känsligt ämne som sällan diskuterades alls. (Knuutila & Levola 2000: 33.)

I tidigare undersökningar har man fokuserat på allmänna minnen och erfarenheter före resan till Sverige och under tiden där. Jag kommer här att koncentrera mig på undervisningen i Finland med fokus på de förändringar som drabbat krigsbarnens språkliga identitet. Jag kommer att lyfta fram hur skolsystemet såg ut före kriget i Finland, hur vinter- och fortsättningskriget påverkade pedagogiken och ändringar som inträffade speciellt inom andraspråksundervisningen samt stöd i samskolan.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Mitt syfte med denna studie är att lyfta fram krigsbarnens minnen och erfarenheter från sin skoltid efter kriget i Finland. Jag kommer att kombinera krigsbarnens minnen från skoltiden med litteratur om det finska skolsystemet, läroplanen mellan 30-50-talen och på vilka sätt Finlands myndigheter förberedde barnens hemresa och fortsatta undervisning, samt hur krigstiden och förflyttningarna påverkade barnen psykiskt.

Forskningsfrågorna i min uppsats är:

1. Hur togs barnen emot i Finland efter kriget?
2. Vilka hjälpmedel fanns det i skolan som stöd för språklig anpassning och skillnader i undervisningsmetoderna?
3. Hade språksidentiteten förändrats under tiden i Sverige, och påverkades den fortsatta undervisningen och vuxenlivet av detta?
4. Ordnares det eftervård för krigsbarn och deras biologiska familjer efter kriget?

Ett delsyfte för min uppsats är att dokumentera information om krigsbarn samt deras minnen och erfarenheter för framtida forskning.

1.2 Disposition

Min avhandling har följande disposition: I första kapitlet går jag igenom den ledande idén bakom studien och dess syfte. Här lyfter jag fram betydelsen av krigsbarnens personliga minnen och deras bevarande. I andra kapitlet går jag in på händelserna under vinter- och fortsättningskriget och hur barnförflyttningarna genomfördes mellan Finland och Sverige. I samma kapitel diskuterar jag också krigsbarn före, under och efter krigstiden, samt vad det betyder i dagens läge. Kapitlet innehåller också en genomgång av tidigare forskning kring barnförflyttningarna, undervisning och barnpsykologi. I kapitel tre diskuteras avhandlingens metoder och frågeställning samt informanterna som användes för den här undersökningen. I samma kapitel diskuteras resultaten av min undersökning och hur informanterna kom ihåg och återgav sin tid som krigsbarn. I fjärde kapitlet sammanfattar jag min undersökning i relation till tidigare undersökning. I femte kapitlet avslutar jag avhandlingen och diskuterar möjliga uppslag till fortsatt forskning.

2 HISTORIA OCH BAKGRUND

I detta kapitel diskuteras historien kring vinter- och fortsättningskriget samt vilka organisationer och personer som var ansvariga för barnförflyttningarna till och från Sverige. Jag kommer att gå in på vissa detaljer om barnförflyttningskommittén, dess arbetsätt, resonemang och målsättningar vid barnförflyttningarna.

Kommittén upplevde hinder och motstånd från den finska och svenska sidan i olika skeden av kriget. I många fall, speciellt när det gällde hemfärden efter kriget, fick kommittén och myndigheterna mycket kritik och blev ifrågasatta om sättet att gå till väga med hemfärden. Det var många fosterfamiljer som under många år hade uppfostrat barnen som sina egna och inte ville skicka barnen till ett land som höll på återbyggas efter kriget. Många barn hade åkt till Sverige som små, så den svenska familjen var den enda de kände till och som de hade bildat ett förhållande till och kom ihåg. (Knuutila & Levola 2000: 29).

I det här kapitlet kommer jag att diskutera hemresan efter kriget, hur hela familjeinstitutionen hade förändrats och hur de biologiska familjerna och de nya svenska familjerna tvistade om krigsbarnens vårdnad. I kapitlet lyfts också fram hur skolsystemet hade sett ut och förändrats, hur barnen togs emot och vilken eftervård de fick, om någon alls. Jag kommer också att ta upp språkfrågorna som diskuterades i Finland före krigstiden och efter den. Jag kommer att belysa hur man såg på språkundervisningen i den aktuella läroplanen, vilken påverkan kriget hade på språkfrågan i ett tvåspråkigt land och hur barnen togs emot i skolan och samhället. De hade finska som modersmål då de reste till Sverige, men hade glömt bort sitt modersmål totalt då de kom tillbaka till sitt hemland. På ett motsvarande sätt kände de inte sig hemma hos sina biologiska föräldrar längre eller kände inte igen sina syskon som blivit kvar under kriget, eller möjligtvis fötts under tiden då de själva var i Sverige. (Laitinen & Lindholm 2014: 71).

2.1 Barnförflyttningar

Barnförflyttningar från krigsdrabbade och fattiga länder har ägt rum i årtal före vinter- och fortsättningskriget mellan 1939 och 1944. I Europa har barnförflyttningar varit en del av världspolitiken från början av 1900-talet. Då var det barn från Belgien som förflyttades till Frankrike och Schweiz, samt Serbiska barn som 1916 förflyttades till England och Skottland. Redan i de här förflyttningarna hade Sverige deltagit finansiellt. (Salminen

2007: 10). Efter att Sverige hade hjälpt de Serbiska barnen ekonomiskt med att komma till England och Skottland år 1916 växte sig tanken bland det svenska folket om att de kan hjälpa krigsdrabbade barn och familjer mer än bara ekonomiskt. År 1919 grundade Röda Korset ett arbetsutskott vars uppgift var att sköta det praktiska och hjälpa krigsbarn att evakueras till Sverige. (Kavén & Sahlgren 1994: 14). Röda Korsets utskott togs väl emot bland svenska familjer och många var villiga att ta emot utländska barn från krigsdrabbade länder i Europa. Under 1919 skickades meddelanden till de baltiska länderna, Polen, Tyskland, Österrike, Frankrike och Belgien om den hjälp Sverige erbjöd. Alla föräldrar var dock inte beredda att skicka sina barn till en okänd familj i ett okänt land. Därför tackade Frankrike, Polen och Belgien nej till erbjudandet och kom inte att skicka sina barn till Sverige under krigstiden. De övriga länderna tackade ändå ja, och förflyttningsplanerna kunde sättas igång. Sverige ställde ändå vissa villkor innan förflyttningarna kunde börja. Kraven innebar att länderna måste ha en egen organisation som Sveriges Röda Kors där de skulle välja ut barnen som skulle skickas och där de hade möjlighet att sköta läkargranskningar på barnen före de skickades iväg. (Kavén & Sahlgren 1994: 14).

Det lades stor vikt på den obligatoriska läkargranskningen innan barnen kunde skickas till Sverige. Alla barn måste ha ett giltigt hälsointyg och minst åtta dagars karantän med läkaruppsikt före de kunde resa till Sverige. Orsaken var att man i Sverige ville skydda sig från möjliga smittosamma sjukdomar, som till exempel difteri och kikhosta. (Kavén & Sahlgren 1994: 15, Kontturi 2014: 57).

Under våren 1919 anlände de 460 första krigsbarnen till Sverige: 169 av dem var från Wien, 8 från olika baltiska länder och 283 från Tyskland. Under sommaren 1919 ordnades ännu sex barnförflyttningar till Sverige från Estland, Litauen, Tjeckien och Sovjetunionen. Det största problemet med alla dessa barn som hade kommit till Sverige gällande placeringen och faktumet att barnen och familjerna i Sverige inte hade ett gemensamt språk. (Kavén & Sahlgren 1994: 15).

Barnförflyttningar var vanliga i många länder runtom i Europa i början av 1900-talet. Under andra världskriget och vid sidan av Finlands förflyttningar förflyttade också England sina barn utomlands så att de inte skulle hamna i krigets fötter. Barnen skickades till länder inom det brittiska samväldet eller USA. Totalt förflyttades 2600 barn. Organisationen som skötte dessa förflyttningar hette CORB (Children's Overseas

Reception Board). CORBs barnförflyttningar slutade ändå i September 1940, då båten ”SS City of Benares” torpederades av en tysk ubåt. I olyckan dog 77 krigsbarn. (Edwards 2010: 142, Salminen 2007: 14). Efter olyckan ombord fortsatte förflyttningarna till Englands landsbygd. Under krigstiden gjordes en undersökning som visade att 61 procent av de barn som hade varit med om ett luftanfall i städerna led av psykiska störningar senare i livet. Det kom också fram att det påverkade barnen negativt att vara separerade från sina föräldrar så länge, speciellt sin moder. På senare tider har det undersökts hur stor inverkan evakueringarna hade på barnen under krigstiden i Finland och andra länder. (Räsänen & Almqvist 2000: 65, Haaramo & Palonen 2002: 31-34).

2.1.1 Finlands barnförflyttningar

Finlands sak är vår av Olof Lagercrantz och Karl-Gustaf Hildebrand 1939 är mer än en broschyr som delades ut till svenska hem för att ge uppmärksamhet för Finland och landets situation. Det blev ett motto som starkt kan kopplas till vinter- och fortsättningskrigets barnförflyttningar. Mottot omfattade också tanken om att Sverige egentligen också hade angripits tillsammans med Finland, och att de finska trupperna nu också försvarade Sverige. Fastän Tyskland angrep Danmark och Norge efter vinterkriget och situationen var liknande blev folkrörelsen aldrig lika stark som för Finland. (Kavén & Lindqvist 2012: 14). Orsaken till dessa skillnader var att Sovjetunionen som grannland fruktades mer än Tyskland. Rysskräcken hade också kommit in i den svenska folksjälen under de senaste århundradena genom diktverk som *Fänrik Ståls sägner*. Olika slags affischer och broschyrer trycktes och delades ut runt om i Sverige för att stärka vänskaps känslan mellan Sverige och Finland. Till exempel redan de tidigare nämnda journalisterna Olof Lagercrantz och Karl-Gustaf Hildebrand broschyr *Finlands sak är vår* trycktes i över 600 000 exemplar, och Nationalinsamlingen tryckte upp 100 000 von Döbeln-affischer med texten *Ett folk är i fara. Du kan hjälpa*. Med de här ville man också påminna svenska folket om kriget vid Jutas under åren 1808-1809. (Kavén & Lindqvist 2012: 14).

Personen som man kan säga ha varit ansvarig för att sätta i gång barnförflyttningarna från Finland till Sverige var utrikesminister Sändlers maka Maja Sändlers. Efter många sömnlösa nätter som hon beskriver det i sina memoarer kom hon på en modig idé till förmån för Finland och dess barn. Efter att hon fått sin idé godkänd av sin make hittade hon snabbt personer som kunde stöda hennes plan. En av personerna som hon hittade var

filosofie doktor Hannah Rydh, som på den tiden var en betydande samhällspåverkare. Maja Sändlers ursprungliga plan att förflytta barn, kvinnor och åldringar till Sverige gick snabbt framåt på grund av hennes och Hanna Rydhs samarbete. De två kvinnorna grundade föreningen *Centrala Finlandshjälpen* den 5 december 1939 och fick ambassadör Einar Ekstrand och Stockholm läns landshövdingens maka, fru Margit Levinson som medlemmar. Margit Levinson hade redan tidigare fungerat som ordförande för organisationen *Rädda barnen*. Eftersom organisationen Maja Sandler hade grundat var en privat organisation nådde deras hjälp till civilbefolkningen fort. I verksamheten deltog personer som var intresserade av grannlandets välmående. De tillhörde också det svenska samhällets inflytelserika elit. (Kavén & Lindqvist 2012: 15).

I början av vinterkriget 1939 hade Sverige snabbt tagit sig an uppdraget att hjälpa sitt grannland och broderfolk. Sandler och Rydh hade med sin organisation gått fram och presenterat sin plan och idé till Suomi-byråns direktör fru E. Hjelt-Cajanus på Finlands ambassad i Stockholm, som sedan presenterade idén vidare till ambassadtjänstemannen Eljas Erkko. Nästan direkt då *Centrala Finlandshjälpen* hade grundats och Erkko fått höra om det svenska folkets entusiasm skickade han ett telegram till Finlands inrikesministerium för att berätta hur svenskarna var redo att ta emot tusentals evakuerade barn till sina hem. Planeringen hade kommit så långt att en mottagningsstation var på väg att upprättas i Haparanda för barntransporter. Allting var klart på svenska sidan, men Erkko var osäker på vilken instans som skulle sköta barntransporterna på finska sidan. (Kavén & Sahlgren 1994: 45). I Finland hade utrikesministeriet tagit avstånd från barnförflytningsfrågan. Ansvarig var minister Juho Koivisto, som också hade ansvar för evakueringsärenden inom inrikes- och folkrörelseministerierna. Minister Koivisto bestämde att inga barn skulle skickas utomlands, och bad Erkko att förmedla budskapet att ekonomiskt stöd från Sverige skulle ha en större betydelse. Efter detta meddelande av Erkko bestämde Rydh och Sandler att de själva skulle åka till Helsingfors för att hålla en presskonferens. Konferensen hölls den 10 december 1939 på Brändö Casino, och där bjöd *Centrala Finlandshjälpen* finländska barn till Sverige. Vid det här laget hade över 5 000 familjer i Sverige meddelat att de var beredda att ta emot finländska barn. Finländska familjer kunde kontakta organisationen per telefon. Redan dagen efter konferensen hade organisationen fått så många samtal att deras två telefonlinjer inte räckte till, och slutligen hade organisationen 58 telefonlinjer. (Kavén & Sahlgren 1994: 46).

2.1.2 Kommittén

Centrala Finlandshjälpen var en av de organisationer som skötte barnförflyttningarna under vinterkriget på svenska sidan. På finska sidan grundades barnförflyttningskommittén för förflyttningen av barn mellan åren 1941 och 1949. Förflyttningarna började snabbt 1939 då vinterkriget bröt ut, och då var barnförflyttningskommitténs främsta uppgift att skicka sjuka barn samt barn från fattiga familjer bort från krigsområden till Sverige. (Kavén & Sahlgren 1994: 28). På sidan om förflyttningarna av sjuka barn och barn från fattiga familjer hade förflyttningskommittén också i uppgift att koordinera alla förflyttningar. Kommittén lydde direkt under socialministern och hade sin huvudsakliga byrå i Helsingfors, men mindre byråer och lokalmyndigheter runt om i Finland. Kommittén hade starkt samarbete med Röda Korset och *Centrala Finlandshjälpen* i Sverige. Deras officiella samarbetsorganisation i Sverige hette *Hjälpkommittén för Finlands barn*. (Kavén & Lindqvist 2012: 14–15).

Barnförflyttningskommittén var en stor organisation som tog del i alla aspekter som berörde barnförflyttningar mellan Finland och Sverige. De ansvarade bland annat för att förflytta sjuka barn, ta emot barn, skicka brev mellan barnen och deras föräldrar samt arrangera kommitténs resor mellan länderna. Kommittén hade också ansvar för de barnförflyttningar som sköttes privat och inte via Röda Korset.

Barnförflyttningskommittén hade också ansvar över barnens socialvård i Sverige. Kommitténs arbete upphörde i oktober 1948, och ansvaret för hemfärd och eftervård förflyttades till en annan kommitté och organisation. (Kavén & Sahlgren 1994: 108–109). Kommitténs arbete hade fungerat bra under vinter- och fortsättningskriget. Men mellan 1944 och 1949 då barnen skulle skickas tillbaka hem till Finland gick det inte på det sätt som kommittén hade önskat. Av de ca 70 000 barn som skickades till Sverige under vinter- och fortsättningskriget var det endast 32 775 som återvände till Finland. (Kavén & Sahlgren 1994: 119).

2.1.3 Hemresa

I början av juni 1946 satte kommittén i gång med att planera masstransporter av krigsbarn tillbaka till hemlandet. De hade extra fartyg till Åbo och Helsingfors, samt tåg till Torneå. I de här transporterna tog man inte i beaktande barn som fortfarande behövde sjukvård,

eller barn som åkt till Sverige på privata initiativ. Transporterna hem hade många problem. En sak som gjorde kommitténs återbörd problematisk var barn som inte längre var välkomna hem. Barnförflyttningskommittén utförde en enkätundersökning som skickades till 606 familjer i Helsingfors. Familjerna valdes ut bland dem som hade skickat ett eller flera barn till Sverige. Undersökningen nådde 546 familjer, varav 199, dvs. en tredjedel fortfarande var villiga att ta emot sina egna barn. De övriga 347 familjerna tänkte sig låta barnen bli kvar i Sverige permanent. Kommittén resonerade att familjen hade blivit befriad ekonomiskt från att försörja barnet eller att de under krigstiden blivit främmande för sina barn och därför hade bristande intresse för barnet eller dess framtid. (Kavén & Lindqvist 2012: 201-211).

”Det som överskuggade allt vid det plötsliga miljöbytet var ändå hemfolkets inställning till en ny medlem i sin krets. Ett nästan genomgående drag i min undersökning har varit att ett helgjutet förhållande inte längre kunnat skapas mellan familjemedlemmarna. Barn som efter många års bortavaro återvänt hem har tvingats uppleva djup diskriminering och en känsla av alienering; hon eller han har inte tyckt sig höra någonstans eller tillhöra någon helt och fullt. Hos dem som kunnat minnas sina hem har kanske känslan av främlingskap förstärkts av att familjen utökats, till exempel med nya syskon eller genom någondera förälders gift om sig.”
Achilles Westling: Juurettomana omassa maassa. Sodanaikaisen lastensiirron myöhäisvaikutuksia. Lapsi ja nuoriso 1/1956.

Andra orsaker till problemen i transporterna till hemlandet var att barn som inte var välkomna hem sedan skickades tillbaka till Sverige utan att ha uppgifter på möjliga mottagare i Sverige. I tidningen Uusi Suomi 20 juni 1948 skrevs det om förflyttningarna där barn skickades av och an mellan Finland och Sverige:

”Hela våren har man sänt små finländska barn till Stockholm utan att deras föräldrar varit säkra på att barnen faktiskt tas emot i de svenska familjerna. Till Suomi-byrån har dagligen anlänt upp till etthundra barn, vilkas vistelse i Sverige och fortsatta resa från Stockholm till bestämmelseorten inte varit ordnad på förhand. I en del fall har man varit tvungen att sända barnen tillbaka med nästa båt till Finland. I de flesta fallen har dock Suomi-byrån efter mycket besvär lyckats få barnen placerade.” Uusi Suomi – 20 juni 1948

År 1948 upphörde barnförflyttningskommittén med sin verksamhet. Under den här tiden fanns det fortfarande tusentals krigsbarn i Sverige och massor av rättegångar pågick mellan biologiska och fosterföräldrar. Socialminister Tyyne Leivo-Larsson grundade en specialkommitté för att kartlägga de juridiska problemen kring krigsbarnen och

adoptioner. Kommittén kom i gång i juni 1949 under namnet *Alanen-kommittén*, och det föreslogs att medel skulle reserveras för de finländska familjernas rättegångskostnader. Biologiska familjer hade endast rätt till dessa pengar om barnet hade skickats till Sverige via barnförflyttningskommittén, och i situationer där föräldrarnas krav ansågs berättigade ur sociala och juridiskt perspektiv. (Kavén & Lindqvist 2012: 127).

Hemfärden innehöll också aspekter kring barnens psykiska välmående. Kommittén tog kontakt med professor Martti Kailas, som var sakkunnig inom ungdomspsykologi, speciellt ungdomsbrottslighet. Kailas kunde inte se risker i barnens psykiska välmående som kunde ha orsakats av barnförflyttningarna. Senare undersökningar inom barnpsykologi har ändå bevisat att speciellt för mindre barn var hemresan mer pressande psykiskt än förflyttningarna till Sverige hade varit. (Kavén & Lindqvist 2012: 128).

Det största gemensamma traumat bland krigsbarn är att man aldrig talade om tiden eller deras erfarenheter som krigsbarn efter krigstiden. Orsakerna till det var många. Efter kriget koncentrerade man sig i Finland på återuppbyggnaden av landet. Statsmakterna ville inte att man skulle tala om de negativa sidorna som hade att göra med barnförflyttningarna. Det beslöts på samma sätt som under krigstiden att censurera och dela ut propaganda. Tanken var att statsmakten och regeringen skulle visa det finska folket hur man skulle tänka, känna och tala om barnförflyttningarna. Nyhetsbyrån *Finlandia* gav ut verket *Suomen lasten kiitos Ruotsille* 1949. I boken fanns det fiktiva tackbrev till Maja Sandler, Hanna Rydh och andra personer som deltagit i barnförflyttningarna i Finland, Sverige och Danmark. I boken kan man läsa om hur barnens resa till Sverige ordnades och hur de gick i skola i Sverige. Endast positiva känslor och tacksamhet var tillåtna (Vilkuna m.fl. 1943: 8-15, 20-24, 62-67). Enligt officiella ståndpunkter fick man inte tala eller skriva kritiskt om barnförflyttningarna efter kriget. Även riksdagen gav ett inlägg om censur på officiella texter. I Veikko Inkinens kandidatavhandling *Sotalapsi kirjoittajana – elämäkerran kirjoittamisen ulkokirjalliset vaikeudet* (2007) berättar han hur krigsbarnen fortfarande idag påverkas negativt av propagandan som kunde läsas i tackbreven. (Kavén & Lindqvist 2012: 174).

2.2 Krigstiden

Under de 105 dagarna mellan 30.11.1939 och 13.3.1940 som Finland och Sovjetunionen stred kämpade Finland om sin existens. I slutet av 1930 var Finland förberedd på en kamp mot Sovjetunionen, men inte beredd att gå till kamp ensam. Vinterkriget började utan krigsförklaring med bombningar på 16 orter, bland dem Helsingfors, Viborg, Åbo, Lahtis och Petsamo. (Siilasvuo 1989: 12–13).

Vinterkriget pågick samtidigt som andra världskriget (1939–1945), men blev ändå ett separat krig mellan Finland och Sovjetunionen. Till skillnad från vinterkriget blev fortsättningskriget (1941–1944) en del av världskriget på grund av Tysklands attack mot Sovjetunionen 22.6.1941.

Sovjetunionens planer för vinterkriget var klara så fort kriget började. Sovjetunionen grundade en folkregering i Terijoki, som ligger ca 50 kilometer från St. Petersburg. Otto Wille Kuusinen tog ledning av folkregeringen, eftersom han var född i Finland 1881 men senare flyttade till Sovjetunionen, där han inledde sin politiska karriär inom kommunistiska partiet 1922. (Ahola & Siilasvuo 1991, 13, Siilasvuo 1989, 17).

Mellan åren 1939–1940 fick Finland för det mesta hjälp endast av Sverige, samt vissa allierade länder, såsom Stor-Britannien och Frankrike. Sverige skickade endast frivilliga soldater till Finland, för de ville hålla en opartisk sida i kriget. Finlands hjälp från de allierade länderna problematiserades också genom att Sverige och andra nordiska länder inte tillät transport av trupper genom sina landområden.

Allierade länder som Stor-Britannien och Frankrike hade planer på att ta över Kirunas malmgruva, vilken hade stor betydelse för Tysklands krigsindustri. De allierade var också intresserade av Norges kustområde. Dessa intressen och planer orsakade att de inte ville riskera att hamna i krig med Sovjetunionen. (Siilasvuo 1989, 21, 25).

Den 5 februari 1940 hade Storbritannien och Frankrike med stöd från de andra allierade ländernas militära råd bestämt att de skulle skicka en militärexpedition till Finland genom norra Norge och Sverige. Planen var att en del av soldaterna skulle stanna vid Kirunas malmgruva för att skydda den samt andra delar av transportvägarna i Sverige och Norge.

Fast de allierade inte fick tillstånd av Sverige och Norge att transportera soldater genom sina landområden till Finland medverkade det ändå till att Stalin till slut beslöt att inte fortsätta erövra Finland. (Siilasvuo 1989, 116, 155).

Efter vinterkriget meddelade Försvarsmakten och försvarsministeriet att Finlands förlust var 67 000 liv under vinterkriget. Av dem som dog beräknades att över 24 000 hade stupat på fältet. Om man räknar med dem som dött av sina skador eller varit offer för bombningar överskreds 25 000 stupade. (Näre, Kirves & Siltala 2010, 15).

Vinterkriget tog slut då Moskvafreden undertecknades den 12 mars 1940. Slutet på kriget blev bittert för Finland, då landet tvingades överlåta 12 procent av sin landyta och arrendera Hangö udd till Sovjetunionen för deras flottbas. Stora delar av de områden som Sovjetunionen fick i Moskvafreden var områden de inte hade erövat under kriget.

Efter vinterkriget förflyttades också finska medborgare från de områden som övergivits till Sovjetunionen. Det var totalt 420 000 personer som evakuerades och som måste hitta nya ställen att bo på. År 1940 utgjorde detta cirka 12 procent av Finlands befolkning. (Kuorsalo & Saloranta 2005, 11–12, 15, Siilasvuo 1989, 151, 177).

De allierade såg också freden mellan Finland och Sovjetunionen som en besvikelse och förlust. Ländernas möjlighet att behärska Kirunas gruvområde var förlorad. Länderna avbröt också vapentransporten till Finland, samt krävde att Finland skulle skicka tillbaka de vapen som redan skickats till Finland före fredsundertecknandet 1940. Moskvafreden sågs som Finlands underkastelse. I många västerländer ser man ännu idag saken så. Det skrevs också i Sovjetunionens historieböcker att Röda armén hade erövat Viborg före Moskvafreden fastän staden var ockuperad av finska soldater under den tiden och finska flaggan vajade i Viborgs slottstorn. (Siilasvuo 1989, 177–178)

Efter vinterkriget 1940 avvisade Sovjetunionen Finlands strävan efter nordiska försvarsunionen och senare den svensk-finska statsunionen. Sverige höll hårt i sin deklARATION under vinterkriget att inte delta med militär hjälp i kriget mellan Finland och Sovjetunionen.

Vinterkriget slutade för Finlands del i en bitter fred. Man hade i allmänhet en välvillig blick mot Finland efter vinterkriget. Oavsett välvillighet var Finland ensam i kampen, och mer ensam efter Moskvafreden. Efter fredsdeklARATIONEN fortsatte Sovjetunionen att

uppträda hotfullt mot Finland. Informationen som fanns till hands 1940 tydde på Sovjetunionens möjliga attack inom kort vid ett lämpligt tillfälle. (Siilasvuo 1989, 180–181).

Efter vinterkriget var det inte länge man kunde andas in och njuta av fredstiden. Fortsättningskriget mellan Finland och Sovjetunionen ägde rum mellan 1941–1944. Den här gången när kriget började var Finlands armé större och starkare än den var under vinterkriget. Försvarsmaktens totala styrka var 630 000 medborgare. I detta antal ingick soldater, lottor och luftbevakningspersonal. (Ahola & Siilasvuo 1991, 11–15).

Tyska trupper attackerade Sovjetunionen 22.6.1941. Det här gjorde det svårt för Finland att hållas obunden, eftersom det fanns tyska soldater i Lappland och på Sovjetunionens flottstations områden i Hangö.

Efter Sovjetunionens flygbombningar 25.6.1941 meddelade statsminister Jukka Rangell till riksdagen att Finland var i krig. Under fortsättningskriget tog Finland tillbaka områden som förlorats i vinterkriget. Av de 420 000 som evakuerades från Karelen efter vinterkriget åkte ca 280 000, alltså 70 procent av de evakuerade, tillbaka till sina hem i Karelen före sommaren 1944. Många hade förlorat sina hem och måste börja sina liv på nytt i sina gamla hemorter. (Ahola & Siilasvuo 1991, 11–13).

Efter storanfallen i juni 1944 drog de finska trupperna sig tillbaka från östkarelen, samt andra områden de förlorat under vinterkriget. I september 1944 flyttades gränsen ännu en gång tillbaka till linjen man kommit överens om 1940, och karelarna förflyttades permanent från Karelen.

Planerna för evakueringen kunde inte verkställas, utan förflyttningarna gjordes snabbt. Den evakuerade befolkningen fick ändå ta med sig sin egendom, och evakueringen gick smidigare än den gjorde under vinterkriget. (Ahola & Siilasvuo 1991, 16, 45).

Efter kriget hade Finland förlorat städerna Viborg, Sordavala och Kexholm, samt köpingarna Björkö och Lahdenpohja. Totalt förlorade Finland 39 landskommuner och delar av 21 kommuner. Området som förlorades i Karelen var ca 24 700 kvadratkilometer, vilket var ca tiondedel av Finlands totala landyta. Finland hade redan efter vinterkriget tvingats arrendera Hangö udd till Sovjetunionen. Efter fortsättningskriget arrenderades

också ett område på 380 kvadratkilometer i Porkkala till Sovjetunionen för 50 år. Enligt avtalet hade Sovjetunionen området ända till 1994. Men i september 1955 meddelade Sovjetunionen ändå att de skulle återlämna området till Finland. Området återlämnades 26.1.1956 som del av avspänningen mellan Finland och Sovjetunionen. Att området återlämnades redan 1956 berodde på att det hade förlorat sin strategiska betydelse. (Ahola & Siilasvuo 1991, 144, 147, 154–158, 170–177).

3 TIDIGARE FORSKNING

I det här stycket kommer jag att ta upp tidigare forskning i ämnet. Stycket är uppdelat i mindre delar där jag lyfter fram de viktigaste punkterna i tidigare forskning som anknyter till min egen undersökning.

Det har gjorts mycket vetenskapligt arbete inom ämnet krigsbarn. I sin bok *Lappu kaulassa yli pohjanlahden* (2007) skrev Heikki Salminen mycket om krigsbarnens resor till och från Sverige, lika så Pertti Kavén i sina böcker *70 000 små öden* (1994) och *Krigsbarnen – förväntningar och verklighet* (2012). De här böckerna fungerar som grunden i forskningen om krigsbarn och förflyttningarna.

Min egen forskning berör också krigsbarnens skolminnen och hur förändringar i miljön och familjestrukturen påverkade barnen mentalt. Som stöd har jag här använt mig av böcker som *Lasten- ja nuortenpsykologia* (2000), skriven av Eila Räsänen m.fl., och Kyösti Kiusmaas bok *Oppikoulu 1880–1980* (1982), för att nämna några.

3.1 Krigsbarn

I människans långa historia har det alltid varit krig av olika orsaker runt om i världen. Det som är gemensamt för dem alla är att civilbefolkningen alltid har hamnat i fötterna på de inblandade parterna. Civilerna har inte bara hamnat emellan de stridande parterna, utan också tvingats lämna sina hem på grund av krig eller blivit offer för en epidemi som följt kriget. Under åren har också vapentechnologin utvecklats, och med flygbombningar har civilbefolkningen terroriserats ännu mer än tidigare. Med den här nya teknologin kunde man till exempel döda tusentals soldater och civila på en gång, som det hände 1944-1945 när Tyskland bombade de allierade, såsom Polen, Frankrike och Storbritannien. Höjdpunkten för den nya vapentechnologin och dess påverkan på civilbefolkningen kan sägas ha varit i Japan 1945, då USA släppte ner två atombomber som träffade Hiroshima och Nagasaki och orsakade tiotusentals döda civila i bägge städerna. (Salminen 2007: 9, Yle 2020).

Barnen har alltid påverkats stort under kriget som en del av civilbefolkningen. Det är svårt att hitta ett exakt datum eller krig där krigsbarn först framträdde. Man vet ändå att krig haft en stor påverkan på barns vardagsliv och deras framtid samt orsakat psykiska problem och trauman hos barn och unga som uppstod på grund av fysisk, emotionell och

ekonomisk osäkerhet. Som sagt kan man inte direkt säga var termen krigsbarn har sitt ursprung, men de två världskrigen och andra konflikter som ägde rum runt om i Europa i början av 1900-talet lyfte fram barnen som en speciell grupp bland krigsflyktingarna och civilgrupper som påverkats. Kriget hade en stor inverkan på många nationer och deras befolkning, och därför ville staten ge möjligheten till de minsta bland befolkningen att växa upp i en mer säker omgivning utan undernäring eller brist på nödvändigheter. Det var orsaken till att barn skickades längre bort från krigsområden i hemlandet och grannländer som inte var inblandade i kriget till samma grad som Finland. (Salminen 2007: 9).

Så som jag tagit upp tidigare har krigsbarn en historia i Europa redan före vinter- och fortsättningskriget. Till exempel förflyttades krigsbarn under första världskriget från Belgien till Frankrike och Schweiz, och 1916 förflyttades serbiska barn till England och Skottland. (Salminen 2007: 10). Under första världskriget förflyttades omkring en halv miljon av centralmakternas barn utomlands från krigsområden. Länderna som hörde till centralmakterna mellan åren 1914-1918 var Tyskland, Österrike-Ungern, Osmanska riket (Turkiet) och Bulgarien. Också många barn från omgivande länder tvingades lämna sina hem och evakueras längre in i landet eller skickas utomlands. Begreppet ”krigsbarn” kom först i användning bland dem som var barn under första världskriget i centralmakterna och omgivande länder. Begreppets ursprung ligger i det tyska ordet ”*Kriegskind*”, som krigsbarnen kallade sig själva som vuxna. (Salminen 2007: 10).

3.1.1 Finska krigsbarn

Finska krigsbarn som förflyttades under vinter- och fortsättningskriget hör till den största gruppen någonsin. Under krigstiden fäste man också termen ”krigsbarn” till den här perioden och speciellt finska krigsbarn som förflyttades till Sverige, Danmark och Norge. Då vinterkriget började 1939 erbjöd grannländerna ett tillfälligt hem för de finska barnen som levde mitt i krigsdrabbade områden. I grannländerna erbjöds stor hjälp till Finland. Som exempel erbjöd ungefär 50 000 danskar ett hem till finska barn som förflyttades. Antalet barn som slutligen förflyttades till Danmark blev inte så stort på grund av ockupationen av Norge och Danmark som ägde rum i April 1940. Före det flyttades 107 finländska barn och mödrar till Norge. De skickades tillbaka hem efter ockupationen, och Norge bestämde att inte ta in fler efter det här. (Kovács 1995: 8-9). Till Danmark förflyttades också många finska krigsbarn. 93 av barnen skickades tillbaka till Finland,

men det danska stödet fortsatte med hjälp och förflyttningar genom organisationer som *Det Frie Nord* och *Centrala Finlandshjælpen*. Danmark tog emot 3 764 barn mellan åren 1941-1943. Antalet minskade rejält mellan åren 1944 och 1947, då Danmark endast tog emot fem barn. (Kovács 1995: 9).

Centrala Finlandshjælpens förflyttningar av krigsbarnen och annan hjälp tog slut under mellanfreden 1944, eftersom Sovjetunionen bestämde att Finland måste avsluta alla sina förbindelser med Tyskland. Finland var också tvungen att driva bort alla tyska trupper ur landet. Som motåtgärd blockerade Tyskland alla kommunikationer per brev och telegram mellan Danmark och Finland. Under den här tiden var Danmark inte ett krigsområde och därför sågs det inte heller som nödvändigt eller tryggt att skicka de finska barnen tillbaka till sitt hemland. Under den här tiden låg Sveriges ambassad i Köpenhamn. Där började de följa med finska krigsbarns välmående och tillstånd i Danmark noggrannare. (Salminen 2007: 224).

Under vinter- och fortsättningskriget var det många barn i Finland som hamnade mitt i krigets fasa. Under vinterkriget kunde inte alla barn skickas till Sverige, utan det fanns vissa kriterier för vem som kunde åka. Det var totalt 1 500 barn som fick åka först, och de uppfyllde kriterierna som faststälts. Kriterierna var följande:

1. Barn från familjer som åkte för att återuppbygga Karelen.
2. Barn som hade förlorat sina hem i bombningar.
3. Familjer där någondera av föräldrarna var invalid.
4. Barn vars föräldrar dött i kriget.

Socialministern utvidgade kraven 1942 med tre nya punkter:

5. Barn från stora familjer.
6. Barn vars pappa gjorde militärtjänst och mödrar förvärvsarbete.
7. Barn vars mamma var gravid och inte kunde sköta om barnen eller hushållet.

I början av vinterkriget skickades barn under sex år till Sverige, Norge och Danmark. Senare kunde barn ända upp till 14 år skickas som krigsbarn till grannländerna. Mest finska barn skickades under 1942 efter den svåra vintern och i februari 1944 efter Helsingfors stora bombning. Mellan 1941 och 1946 skickades totalt 54 015 finska barn till Sverige. Man är ändå inte helt säker på om siffran stämmer, eftersom det fanns barn som åkt över två gånger. Det hände också att man räknade förflyttade barn och deras resor på olika sätt, beroende på organisationen och situationen. (Kovács 1995: 11-12).

3.1.2 Krigsbarn idag

Masstransporter av krigsbarn sågs som ett bra och fungerande koncept också efter andra världskriget, vinter- och fortsättningskriget. Som exempel förflyttade England i oktober 1945 cirka 20 000 barn från Berlin till sin egen ockupationszon. Spanien deltog också i förflyttningarna genom att ta emot 50 000 barn från olika europeiska länder. Därför förflyttades tyska barn till Spanien under 1948 och 1949. (Salminen 2007: 15).

Termen krigsbarn används inte lika mycket idag som i början av 1900-talet. Det beror delvis på att man under en så lång tid inte fick tala om krigsbarnens minnen efter vinter- och fortsättningskriget, men också på att kriget i Europa inte påverkat barn och familjer på samma sätt. (Haaramo & Palonen 2002: 16, 36).

Krigsbarn finns ändå fortfarande och det finns organisationer som stöder barns rättigheter, säkerhet och utbildning i krigsdrabbade länder. En av dessa organisationer som arbetar för saken nu på 2020-talet är *War Child*. Organisationen grundades 1993 av filmmakarna David Wilson och Bill Leeson. Deras organisation fokuserar på att ge barn ett tryggt hem och utbildning samt ekonomiskt stöd för familjerna i krigsdrabbade länder som Afghanistan, Irak, Jemen och Centralafrikanska republiken. (War Child, 2021).

3.2 Den tysta generationen

Med begreppet ”trauma” menar man en psykisk stresserfarenhet eller händelse som är emotionellt nedgörande. Tillståndet påminner ett chockliknande tillstånd. Jag använder här Sven Åke Christiansons definition: ”Det är en händelse som hotar eller förstör viktiga livsvärden och där en människas tidigare livsupplevelser inte räcker för att kontrollera situationen. (Haaramo & Palonen 2002: 34).

De trauman som krigsbarnen fick under krigstiden har på stort sätt orsakats av det som barnen tvingades vara med om. Barnen lämnades helt ensamma med sin sorg, rädsla och känsla av att bli övergiven. I de flesta fall var krigsbarnen tvungna att lämna sin familj och allt annat det kände till utan desto mer förklaring. De reste obekvämt och ensamma många dagar i sträck i båtar och tåg. I många situationer tvättades barnen på en samlingsplats där de också måste lämna de sista saker de hade från sitt tidigare liv. En av mina informanter berättar hur han och hans lillebror Markus skildes åt under resan utan förklaring:

"...Bussen stannade och de lyfte Markus ut ur bussen. Han började gråta och det var väldigt svårt för mig. Det är alltid lika svårt att berätta om det. Sen fortsatte vi till kyrkbyn och där blev vi med mamma Ellen som blev min mamma. Vi fortsatte sen några kilometer till lantgården. Där var första dagen svår. Jag satt och tittade ut genom fönstret upp för backen och undrade var Markus var..." - Informant 8 (Min översättning från finska)

Krigsbarnsgenerationen kallades oftast för "den tysta generationen". Namnet kommer från deras gemensamma trauma som förmodligen orsakades av att de inte kunde eller fick tala om sina känslor och erfarenheter efter kriget. Efter hemfärden var hela landet koncentrerat på att återuppbygga landet, vilket gjorde att barnen inte kände att deras omgivning var trygg nog för att tala om sina känslor, rädslor eller tankar.

Efter kriget var det för många familjer, speciellt mödrar, en skam att de hade skickat sina barn till Sverige under kriget. Barnen hade också sällan andra krigsbarn i sin vänskrets. De här sakerna hade stor betydelse för att man sällan talade om krigsbarn och deras erfarenheter i Finland. (Knuutila & Levola 2000: 33-35).

3.2.1 Eftervård och Professor Martti Kaila

Efter vinter- och fortsättningskriget var det meningen att barnen som kom tillbaka till Finland skulle få psykisk hjälp med att anpassa sig i ett krigsdrabbat hemland som de möjligtvis glömt bort. Kommittén som var ansvarig för att ordna eftervård för barnen misslyckades totalt. En stor del av medlemmarna i kommittén hade inte varit inblandade i barnförflyttningarna tidigare, vilket gjorde det nästan omöjligt för dem att se på saken ur barnens synvinkel. (Salminen 2007: 252).

Kommittén behövde en officiell person som kunde undersöka barnen och se ifall förflyttningarna hade påverkat dem psykiskt på något sätt. År 1949 begärde de Martti Kaila, som var professor i psykologi, om ett sakkunnigutlåtande om hur återförflyttningarna från Sverige möjligtvis kunde ha skadat barnens psykiska hälsa. Martti Kaila kallades den finska psykiatrins fader. Han hade ett kunnigt rykte inom vuxenpsykologi, vilket ledde till att han fokuserade på sambandet mellan psykiska sjukdomar och brottslighet. Kailas slutsats om krigsbarnens psykiska hälsa var att barn som hade utvecklats normalt inte hade problem med återförflyttningen. Han ansåg att barn hade en stor anpassningsförmåga och därför hade lätt för att glömma samt komma över de skadande

upplevelser de varit med om. Det var endast i speciella undantagsfall som Kaila ansåg att återförflyttningen till de biologiska föräldrarna kunde vara en skadlig upplevelse för barnet och dess hälsa och utveckling. (Kavén & Sahlgren 1994: 143-144).

Martti Kailas rapportering om att återförflyttningarna inte var skadliga för barnen har senare behandlats mycket i olika intervjuer som gjorts med krigsbarnen. I Kovács bok berättas det hur stor inverkan det hade på barnen då de kom tillbaka till Finland. De kunde inte språket, de kände inte sig hemma hos sina biologiska föräldrar och föräldrarna kände inte igen sina barn längre. (Kovács 1995: 170). Det har också undersökts senare hur stor påverkan familjen och interaktion har för barnets utveckling och mentala hälsa. (Räsänen & Almqvist 2000: 53, 65).

Med den informationen vi har nu till hands kan man se att Martti Kailas sakkunnigutlåtande inte resulterade i det som var bäst för krigsbarnens psykiska hälsa. Han tog inte i beaktande familjedynamiken eller språkproblemen som påverkade barnens fortsatta skolgång negativt. Man kan se att hans rapporter hade påverkats av hans medkänsla för de finländska föräldrarna, men där fanns också en stark politisk inverkan. Finland hade inte råd att neka Sveriges hjälp med barnförflyttningarna eller visa dess negativa sidor. Det skulle ha kunnat påverka relationerna mellan de två landen, och möjligen också ha försvårat andra typer av hjälp från Sverige och andra grannländer. (Haaramo & Palonen 2002: 19–21).

3.2.2 Miljöbyte

Under krigstiden hade krigsbarnen upplevt många stora förändringar som påverkade deras mentala utveckling och vuxenliv. De var tvungna att skiljas från sin familj, sina vänner och den bekanta omgivningen de bott i. Martti Kaila såg inga stora problem i miljöbytet hos krigsbarn. Han tyckte att om den nya miljön var tjänlig var det inte möjligt för ett barn att få långvariga störningar. (Kavén & Sahlgren 1994: 143-144).

På 1950-talet undersökte fängelsepsykiater Achilles Westling ungdomsbrottslighet bland krigsbarn och hur miljöbytet hade påverkat dem. Hans undersökning visade att av 1182 dömda pojkar mellan 1.9.1953 och 31.12.1958 hade 18,1 %, dvs. 214 pojkar, varit krigsbarn. Han kom fram till att ändringen från den svenska miljön till krigsdrabbade Finland utan stöd och hjälp eller familj haft en stor inverkan på dessa ungdomar (Kavén & Lindqvist. 2012: 142)

I boken 70 000 små öden berättar Westling om sin undersökning och miljöpåverkan på följande sätt:

”Det som överskuggade allt vid det plötsliga miljöbytet var ändå hemfolkets inställning till en ny medlem i sin krets. Ett nästan genomgående drag i min undersökning har varit att ett helgjutet förhållande inte längre kunnat skapas mellan familjemedlemmarna. Barn som efter många års bortavaro återvänt hem har tvingats uppleva djup diskriminering och en känsla av alienering; hon eller han har inte tyckt sig höra någonstans eller tillhöra någon helt och fullt. Hos dem som kunnat minnas sina hem har kanske känslan av främlingskap förstärkts av att familjen utökats, till exempel med nya syskon eller genom någondera förälders gift om sig.”
- Achilles Westling (Kavén & Sahlgren. 1994: 128-129).

Resultaten från Westlings undersökning kan förknippas med moderna studier om barns känslor och utvecklingspsykologi. Det har undersökts hur mycket barnens temperament och skam över känslan av att ha blivit övergiven kan påverka barnen och deras beteende i senare år. I tillfällen där barnen ofta måste förkväva sina egna känslor eller aldrig lärt sig hur man ska hantera sina känslor kan känslorna visas med hjälp av aggressioner. (Sinkkonen 2003: 17, 29, 336).

3.3 Språket och skolan

Språket är en essentiell del av människans identitet. Man kan uttrycka sig bäst på sitt eget modersmål och använda sig av många olika nyanser. Språket har en speciellt viktig uppgift för ett barn. Med hjälp av språket kan barnen strukturera sina observationer, bekanta sig med sin omgivning samt få och ge information. (Räsänen & Almqvist 2000: 89, Sinkkonen 2003: 92).

Det finska och svenska språket har haft en livlig historia i Finland. 1871 förklarade senaten finska som det huvudsakliga skolspråket i landet. Man fick använda det andra inhemska språket endast på de övre klasserna och bara i undervisning av svenska. Orsaken till det här var en ökning i antalet människor som ville lyfta upp Finland och finska över det svenska språket som hade dominerat tidigare. (Kiuasmaa 1982: 78).

Språkstriden har alltid varit en del av Finlands historia. Men under 1930-talet förändrades den totalt. Då satte sig den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningen på samma sida mot en gemensam fiende. Det var svårt att se de två som olika. Kriget som förenade landet

fick sin kraft från Topelius tes: Finländarna är en nation skapad av en gemensam historia som talar två språk. Krigstidens ungdomar levde i en tid som kan kallas ovanlig. Inte bara språkligt, men allting i en ungdoms liv var skuggat av kriget. Ungdomarna hänvisade ofta till kriget i intervjuer som handlade om kläder, fest eller undervisning. Nästan alla meningar innehöll meningen ”det var när det var krig” (Aapola & Kaarninen 2003: 49, 294).

Kriget påverkade inte enbart de barn som förflyttades till Sverige. Det fanns fortfarande barn och ungdomar som gick i skola i Finland. Lauri Pohjanpää gick i skola under kriget och har kommenterat sina minnen i en intervju från 1955 på följande sätt:

”Under sista morgonen i november hade jag, som säkert många andra också en känsla om en närvarande olycka. Under morgonbönen i skolan, bytte jag med den känslan i kroppen plötsligt bön i min bibel till den bönen jag skulle läsa senare, nämligen till Runebergs fosterlandpsalm:

*Bevara, Gud, vårt fosterland,
håll över det din starkhets hand
och var dess hägn i strid som frid,
i sorgens som i glädjens tid. (546 Bevara Gud vårt fosterland)*

Hade knappt kommit upp till IX klassen på fjärde våningen och börja lektionen, då nästan på fönsternivå flög ett bombplan förbi, nästan så man kunde röra det. – Men de där är inte en av våra? Frågade jag andra pojkar – Nej, svarade de allvarligt. På samma gång, men först då började grannhusets siren med ett bedövande tjutande. Man kunde då också höra hur första bomberna föll en bit borta. Jag gick i lugn och ro, så som vi hade kommit överens i sådan händelse ner till matsalen...” - Lauri Pohjanpää (Kiuasmaa 1982: 317).

Efter kriget var det viktigast att barnen skulle komma tillbaka hem. Barnförflyttningskommittén tog inte i beaktande språkproblemen som uppstod efter att barn som gått många år i svensk skola plötsligt flyttades till en finsk undervisningsmiljö. År 1946 tog också tidningarna i Sverige upp språkfrågan och diskuterade ivrigt fall där krigsbarn hamnade i en finsk skola på en helt finsk ort, som till exempel Tammerfors. Fastän kriget hade förenat den finskspråkiga och svenskspråkiga befolkningen låg språkfrågan ännu under ytan. (Kavén & Lindqvist. 2012: 216).

1988 skrev Eila Räsänen en undersökning om krigsbarnens separation från familjen och hur dess påverkan syns i skolan och språket. I undersökningen kommer det fram att ca 46 procent av den 500 personer som undersöktes hade haft språksvårigheter i skolan. En del av dem började skolan i Finland, och andra i Sverige. I hennes undersökning kom det också fram att 243 (ca. 52 %) av deltagarna hade glömt det finska språket helt under sin tid i Sverige. (Kavén & Lindqvist. 2012: 216–217).

4 METOD OCH MATERIAL

I det här kapitlet kommer jag att gå igenom val av intervjumetod och dess formulering, informanternas bakgrund och vilka aspekter som är mest relevanta för min undersökning samt typ av material som använts för att komma fram till resultaten som presenteras i styckets sista delar. Jag diskuterar också kort vilken påverkan den kvalitativa metoden och intervjun kan ha på materialets validitet i min forskning.

Ett av det viktigaste redskapen inom samhällsvetenskapen är intervjun. Intervjun påminner om och har i grunden samma struktur som en vanlig konversation, den enda skillnaden är konversationens institutionella form. Med det menar jag att intervjun har ett visst mål vilket intervjuaren strävar till. Intervjuaren vill ha information om ett visst ämne, och därför formulerar hen frågor till den intervjuade, styr diskussionen och fokuserar på de teman hen är intresserad av. (Aho mf. 2017, 39).

Intervjustilen jag valde var biografisk. Den här typen av intervju används då intervjuaren/forskaren vill förstå och lära sig om personens erfarenheter och lyfta fram intresset över valda ämnet, vilka saker informanten fokuserar på, vilka saker som stannat starkast kvar i minnet och hur dessa saker har påverkat senare evenemang och saker i livet. Den biografiska intervjun sammanställer också informantens livshistoria, som i sin tur har påverkats av tid, plats, kultur och olika sociala interaktioner under personens liv. (Aho mf. 2017, 127-128).

Materialet jag samlat in för min magisteravhandling är informanternas personliga minnen från sin tid som krigsbarn, och speciellt deras tid efter kriget då de åkt tillbaka till Finland. Det ideala sättet att samla ihop den här typen av material är genom personliga intervjuer som påminner om en vanlig diskussion. På grund av covid-19-epidemin var det inte möjligt att intervju mina informanter ansikte mot ansikte, och därför bestämde jag mig för att använda mig av e-post och elektroniska frågeformulär (bilaga 1).

Mina informanter hade möjlighet att delta i min undersökning per telefon, men alla valde att svara på frågorna självständigt på egen tid. Det gav dem också möjligheten att fundera längre på svaren och möjligen formulera dem på det sätt de själva tyckte var bäst.

I en tid där en stor del av kommunikationen gör på distans funderade jag också på att möjligen använda mig av videosamtal. Jag kom ändå fram till att videosamtal inte vore det lättaste sättet att arrangera intervjuer med äldre personer.

Mitt ämne berör personliga minnen och delar av informanternas liv som barn och ungdomar. Att intervjua personer på distans inom ett ämne som det här kan vara problematiskt och informanten kan känna sig obekvämt med att gå igenom sina minnen igen, speciellt skriftligt och detaljerat. Det här var också orsaken till att en av mina eventuella informanter inte ville delta.

I de kommande delarna av stycke fyra kommer jag att gå mera in på detalj om de informanter som deltog i undersökningen, hur mina frågeformulär såg ut samt vilken typ av material jag fick ur svaren. I stycke fem kommer jag att analysera och dela upp resultaten i ämnen beträffande undervisning, språkfrågor och psykisk påverkan hos krigsbarnen.

4.1 Forskningsmetod

Mitt val av kvalitativ forskning i ämnet grundar sig på användningen av personliga minnen och frågeformulär. Målet är att kunna observera och tolka informanternas svar som enskilda personer och ha möjligheten att använda informanternas egna åsikter, upplevelser, känslor, attityder och minnen som grunden, utan att ändra på dem.

Till skillnad från en kvantitativ forskning utgår jag i mitt arbete från informanternas svar och uppfattningar, inte från resultat av mina egna uppfattningar eller teorin. Den teori som används i forskningen ger en bakgrund till tiden och omgivningen där krigsbarnen levde, och bygger på så sätt på deras svar. Med det menar jag alltså att med kvalitativ forskning arbetar jag med naturlig miljö i stället för en konstlad miljö. (Bryman & Nilsson 2018: 340-345).

4.2 Informanter

Totalt åtta personer deltog i min undersökning om deras tid i Sverige och skoltiden i Finland efter vinter- och fortsättningskriget. Informanternas svar hålls anonyma, så de

hade möjligheten att svara fritt, och i avhandlingen hänvisar jag till dem som informant 1–8.

Jag kom i kontakt med sju av de åtta informanterna via en Facebookgrupp för krigsbarn (*Finska Krigsbarn/Sotalapset/Finnebarn*). Alla informanter från grupp bor nu i Sverige, och var mycket intresserade av att delta och att ha möjligheten att få nerskrivet sina minnen om en tid som glömts bort av så många. En av informanterna, som fortfarande bor i Finland, kom jag i kontakt med genom min kandidatavhandling, och jag intervjuade hen också till den i januari 2020.

Sju av de åtta som svarade på mitt frågeformulär per e-post eller på webben bodde i Finland före kriget, men har efteråt flyttat till Sverige. En av dem stannade kvar i Finland, och har fortfarande finska som modersmål.

Informanterna var mellan 79 och 87 år gamla, och bodde i Sverige mellan åren 1941 och 1949. Alla åtta informanter hade finska som modersmål då de åkte till Sverige, men endast en av dem använder det nu dagligen. (*Tabell 1*).

Hälften av informanterna åkte till Sverige med ett syskon eller en kusin. En stor del av krigsbarnen hamnade i karantän eller på sjukhus i Sverige på grund av att de var undernärda eller misstänktes ha andra sjukdomar. En informant sa att alla barnen hade löss.

”Jag har inga minnen från avskedet av mor och syskon och inte heller av resan. Man har berättat för mig att vi åkte från Uleåborg över till Haparanda med tåg och så småningom kom vi till Stockholm för läkarundersökning och avlössning. Alla barn hade löss på den tiden. Resan fortsatte till södra Sverige där min bror o till ett barnhem utanför Simrishamn och jag kom till Flensburgska sjukhuset i Malmö. I brist på mat och annan omsorg i Finland var jag undernärdd och läkaren misstänkte TBC (Tuberkulos) vilket jag inte hade.”

- Informant 6

<i>Informanter</i>	<i>Ålder då hen åkte till Sverige</i>	<i>Modersmål</i>	<i>År då hen åkte till Sverige</i>	<i>År då hen lämnade Sverige</i>	<i>Antal år hen tillbringade i Sverige</i>
1	7	Finska	1944	1945	1 år
2	6	Finska	1944	1945	1 år
3	3	Finska	1945	1947	2 år
4	8	Finska	1942	1947	5 år
5	2,5	Finska	1943	1949	6 år
6	6	Finska	1944	1947	3 år
7	5	Finska	1941	1945	4 år
8	7	Finska	1941	1944	3 år

Tabell 1. Informanter

4.3 Frågeformulär och frågor

Fokusen i mitt arbete är tiden efter kriget och skoltiden i Finland. För att få en helhetsbild och biografisk bild av informanternas erfarenheter var mitt frågeformulär indelat i tre (3) ämnesområden. I den första delen berättade de om resan och tiden i Sverige. Vilken ålder de var då de åkte, var de bodde och hur de togs emot. Den andra delen, den jag fokuserar mest på i mina resultat, handlar om tiden efter kriget och informanternas minnen om skoltiden då de kommit tillbaka till Finland. Hur de togs emot bland andra elever och vuxna, gick de i skola på finska eller svenska och erbjöds de något stöd för undervisningen i hemmet eller från skolan, speciellt i språkfrågor.

Den tredje och sista delen har att göra med språkets påverkan på dem som personer. Hur tiden som krigsbarn påverkade deras språkliga identitet, hur den möjligen syntes i fortsatta studier samt arbets- och privatlivet.

Alla dessa frågor ger en helhetsbild om skolan och språkets påverkan på människans utveckling och möjliga miljöbyte. Reda i det här skedet kan man se att sju av åtta informanter senare flyttade tillbaka till Sverige där de hade tillbringat sina år som barn.

”Är nog glad och nöjd att Sverige kunde och ville ge mig chansen.”

- Informant 1

4.4 Material

Mitt frågeformulär (bilaga 1) hade 18 huvudfrågor om tiden före de blev krigsbarn samt tiden efter kriget i Finland. Formuläret lades upp på krigsbarnens Facebookgrupp, och jag skicka den till några per e-post. Den genomsnittliga svarstiden var ca 1 timme och 50 minuter. I min avhandling hänvisar jag alltså till informanterna enligt nummer, så som jag skrev i stycke 4.1. Det kan också ses i tabell 1 ovan.

Sex av de åtta informanter som deltog har svarat på svenska. I de fallen då jag citerar finska svar är det mina egna översättningar som används i avhandlingen.

Tillsammans med informanternas svar använder jag mig av litteratur om ungdomspsykologi och skolhistoria för att kunna kombinera de personliga minnena med vetenskaplig undersökning som gjorts om ämnet tidigare.

4.5 Metodkritik

När man arbetar med intervjumaterial inom ett samhällsvetenskapligt och språkfokuserat ämne använder man oftast kvalitativ forskning för att få en mer människonära bild av ämnet. Anne Ryen lyfter ändå fram i boken *Den kvalitativa intervjun* att kvalitativ forskning fått en del kritisk p.g.a. att den ofta saknar reliabilitet, validitet och att den oftast är för subjektiv.

Med det här menar hon att den kvalitativa forskningsmetodens resultat i stor del påverkas av forskarens egna och osystematiska uppfattning av vad hen tycker är viktigt

och vilka delar av intervjun har mest betydelse i hens eget ämne och forskning. (Ryen & Torhell 2004: 16)

Mina informanter fick alla samma frågeformulär att svara på. P.g.a. covid-19 som diskuterats tidigare har jag som forskare inte varit med i svarssituationen och kan därför inte verifiera hur och vem som möjligen har skrivit ner svaren. Det finns en möjlighet att svaren är nerskrivna av någon annan, och därför kan de ha blivit formulerade på olika sätt. Det minskar svarens reliabilitet.

Det är 72 år sedan den sista av mina informanter åkte tillbaka till Finland från Sverige. Det finns en stor risk att informanterna glömt saker och händelser från sin tid som krigsbarn under de 72 åren, eller har valt att inte berätta om dem.

Den sista punkten som kritiserar angående kvalitativ forskning är att den inte går att upprepa på samma sätt som en kvantitativ undersökning. Ett problem med min egen intervju, på samma sätt som med en stor del av kvalitativa forskningar, är dess ostrukturerade format. Det orsakar att forskaren är den viktigaste biten i forskningen, för det är hen som väljer vilken riktning forskningen tar och lyfter fram de delar ur sin datainsamling som passar bäst.

Fastän kvalitativ forskning har fått en del kritik är det ändå en forskningsmetod som kan och bör användas då personers egna erfarenheter och minnen skall skrivas ner och analyseras. Det man ändå bör komma ihåg är forskningens ”genomskådlighet” (”transparency”). Med genomskådligheten visar man läsaren varför man valt de informanter man har, och vilka frågor som använts i undersökningen. All den informationen skall vara nerskriven, och den kan hittas i forskningsfrågorna, informanternas val och bilagor (Söderfeldt 1972: 269–271).

5 Analys

Analysen i min avhandling baserar sig på informanternas personliga svar och minnesbilder från sin tid som krigsbarn, speciellt under tiden efter kriget då de kommit tillbaka till Finland för att fortsätta sin skolgång.

Mitt arbete baserar sig på kvalitativ intervjuanalys samt biografisk innehållsanalys. Den kvalitativa analysmodellen ger mer flexibilitet och gör forskningen mer attraktiv och användbar. Mitt eget intresse som intervjuare och forskare stöds av den här metoden genom att den låter informanten fritt berätta om sina egna minnen och ger möjlighet att lyfta fram de delar som hen tycker är viktigast och det som hen vill berätta vidare och få nerskrivet. (Aho mf. 2017, 128-129). Med den biografiska analysen vill jag pricka ner informanternas svar inte bara i den situationen hen var i och minns, men också när det hände och vilka andra samhällsförhållanden som kunde påverka händelserna. På så sätt har jag möjlighet att bygga upp trovärdighet i forskningen.

Analysen baserar sig på informanternas svar och forskningsmaterial, som Cecilia Heilalas undersökning om krigsbarnens trauman och språkliga svårigheter under krigstiden (Heilala 2016). Med hjälp av Heilalas material kommer jag att analysera hur hennes hypotes kan jämföras med mina informanters svar.

5.1 Skola och undervisning i Finland

Finska krigsbarn och mina informanter har i allmänhet goda minnen från sin tid i Sverige och skolan där. Efter kriget fortsatte sex av mina informanter sin skolgång på svenska och minns att förflyttningen inte var problematisk.

”En stor hjälp att anpassa mig till finska förhållanden var nog att jag fick gå i svenskspråkiga skolor. Efter Folkskolan började jag i Svenska Privatskolan i Uleåborg.”

- Informant 6

Det var intressant att höra av största delen av informanterna att de hade liten eller ingen kontakt med finska språket under sin tid i Sverige. De berättar att de inte minns några finska radioprogram, och att alla deras brev som kom från Finland hade blivit översatta till svenska.

”Finsktalande under alla åren. Inga radioprogram på finska. Rätt tidigt blev breven till Finland översatta från svenska till finska av en finsktalande person som jag inte träffade vad jag kan minnas.” -Informant 5

En informant berättade också att fast hen var kompis med ett annat krigsbarn talade de ändå svenska sinsemellan.

”Mitt finska idiom förlorade jag tämligen snabbt – som sagt något litet brev till mamma i Finland blev det väl. Och innan min storebror Pauli skickades tillbaka till Finland, kom han traskande till fots, med några kompisar, för att hälsa på mig hos Hulda och Johan. Det måste ha varit hösten 1944 eller våren 1945, då fanns lite finska kvar hos mig, men jag tycks komma ihåg att det var något pinsamt att träffa Pauli, antagligen för språkets skull. Själv hade jag då inte kunskap om andra finska krigsbarn – trots att det fanns flera i samma skola – förutom min kompis Kalevi, som bodde i närheten som krigsbarn hos ett äldre syskonpar. Med honom talade jag bara svenska.”
- Informant 4

Det var ändå många krigsbarn, och två av mina informanter, som var tvungna att fortsätta sin skolgång efter sin tid i Sverige i en finsk skola. Orsakerna var många, men oftast berodde det på att familjen bodde på ett område där det inte fanns svenska skolor, eller att de inte ville att deras barn skulle tala svenska, ett språk som de själva inte förstod.

”På efterhand kan man säga att finska lärare inte hade beredskap att undervisa krigsbarn. Det var många av oss som hamnade i skamvrån för något vi inte kunde säga på finska.”
- Informant 2

I tidigare undersökningar, till exempel i Astrid Smeds undersökning om krigsbarnens språkväxlingar, har det kommit fram att krigsbarnen fortsatte skolan i Finland nästan direkt efter att de återvände. Sju av mina informanter kom tillbaka till Finland i juni-augusti, och en i september. Största delen hade då lite tid på sig att bekanta sig med omgivningen före skolstarten. (Smeds 2000: 164).

Fast största delen av mina informanter hade positiva eller neutrala minnesbilder om sin skolgång i Finland var den ändå problematisk i vissa aspekter. Fast en stor del hade möjlighet att fortsätta i svensk skola fanns det dialektala skillnader som gjorde det svårt att kommunicera med andra elever.

”Till min förfäran blev jag under de första skoltimmarna utskrattad av hela klassen – på grund av min breda – och för många – obegripliga Norra Skåne-dialekt. Mycket fort lade jag bort det och bemödade mig om den finlandssvenska språkrytmen.” - Informant 7

Stödundervisning var en sak som inte fanns som del av läroverket på 40-talet. Så som informant 2 lyfte fram tidigare, hade lärarna inte beredskap att hjälpa eller stöda elever som hade problem i undervisningen, oberoende på orsaken. De informanter som ändå lyfte fram stöd i någon form var av lärare som självständigt valde att hjälpa, eller stödundervisning av äldre elever.

”Hemma i Tammerfors talades det enbart finska, som jag med tiden fick lära mig själv. Som vanligt i en fabriksarbetarfamilj var det ett vardagligt språkbruk. Böcker fanns det knappast, högst Kalevala, Juhani Aho och sen ”Pikkujättiläinen”, en komprimerad uppslagsbok som Pauli och jag studerade med visst intresse för alla möjliga och omöjliga fenomen i världen. Med tiden fick jag även goda vänner i grannskapet, det talades bara finska trots att kompisarna också gick på gymnasier och lärde sig bl a svenska. Skolämnet finska i Samskolan var inget problem för mig, jag läste dock finska tidningar och lyssnade på radio.” - Informant 3

Informanterna som gick i svensk skola hade totalt glömt bort det finska språket. De som åkte till Sverige som riktigt små, 2,5 och 3 åringar, började tala först i Sverige.

En av informanterna berättar hur hen än idag har problem med finska språket och hur hen togs emot efter sin tid som krigsbarn.

”I Svenska Privatskolan hade vi finska som läroämne och att lära mig skriva och stava på finska var ett stort problem och än i dag kan jag inte stava så bra. Lärarna i båda skolorna behandlade krigsbarnen på samma sätt som de andra barnen. Någon gång kunde man utanför skolan få höra ordet ”hurri” som är ett skällsord för svenskarna. ”

- Informant 6

Både finskan och svenskan har haft bra och dåliga tider i det finska läroverkets historia. Ända sedan 1809 har språkens plats förändrats beroende på världspolitiken. Tyskans, ryskans, engelskans och franskans popularitet har påverkat vilka språk som varit i fokus under olika tider. Om man tänker på krigsbarnens skolgång efter kriget kan det ha varit en lättnad att tyska språkets popularitet föll bort, och Finlands ”språkstrid” mellan den finska och svenska befolkningen var på paus på grund av den gemensamma fienden under vinter- och fortsättningskriget. (Kavén & Lindqvist 2012: 216, Kiuasmaa 1982: 357, 366).

Informanterna som deltog har i allmänhet goda minnen om sin skolgång och de har haft bra möjligheter att studera vidare i Finland och Sverige. Alla utom en studerade vidare på högskola och universitetsnivå. En av informanterna studerade inte vidare på grund av finansiella begränsningar, vilket också var en del av de andras vardag.

”Flyttade till Åbo efter studenten, jobbade nätter på Åbo universitetssjukhus, läste vissa ämnen på Universitetet på dagtid. Bl estetik, litteratur, dock somnade jag ofta på lektionerna, det gick inte så bra utan fungerande ekonomi. Det fanns inga studielån på den tiden. Så min fil. kand blev inte klar. Jobbade med massa olika saker, statistik, garnaffär, sufflös på Åbo Svenska Teater,bl” – Informant 4.

Efter studierna flyttade alla utom en tillbaka till Sverige. Orsakerna var oftast att de hade distanserat sig från sina finska rötter.

”I abiturientklassen 1956 fick jag ett anbud av min engelsk-lärarinna att ansöka om ett stipendium för ett studentrum i Åbo för att läsa till engelsklärare. Det var lockande men utsikten att få ekonomiskt understöd av mina föräldrar var noll, jag vågade helt enkelt inte att ta chansen att studera i Finland. Dessutom hade jag sedan längre tillbaka i sinne att flytta ut från Finland – kände mig inte som en del av varken den finstalande eller finlandssvenska miljön. Min finska var vardagsfinska, skulle inte kunna föra ett förnuftigt samtal på högre nivå då alla specialuttryck och vetenskapliga benämningar på finska saknades helt.” -Informant 7

Informanten som stannade kvar i Finland ser sig själv som tvåspråkig och har endast positiva minnen från sin tid som krigsbarn och har haft stor nytta av sin tvåspråkiga utbildning.

”Är språkligt sett fortfarande tvåspråkig, så erfarenheterna har varit positiva. Min tvåspråkighet och mina goda kunskaper i engelska öppnade dörrarna till många av mina tidigare arbetsplatser.”

-Informant 1 (Min översättning från finska)

5.2 Språket

Så som diskuterades i stycke 3.2.1 hade Martti Kaila huvudansvar för vård och uppföljd av återflyttade barn och hur omgivningens förändringar i hemmet och skolan möjligen påverkade deras välmående och mentala hälsa samt vilka eventuella språkproblem det här lyfte fram. Han var övertygad om att förflyttningar tillbaka till biologiska föräldrar och familjer inte på något sätt kunde vara skadefulla. Det här påståendet har tidigare undersökningar, andra krigsbarn och mina informanter bevisat falskt i deras intervjuer (Kavén & Sahlgren 1994: 144).

Språkfrågan har alltid hängt med i diskussioner och undersökningar bland krigsbarn. Det har bevisats i mina intervjuer tidigare och i Kavéns litteratur att språkproblemen som

många krigsbarn hade följde dem in i vuxenlivet och påverkade deras framgång i samhället, sociala kretsar och arbetslivet. (Kavén & Lindqvist 2012: 216)

På grund av den dåliga eftervården som ordnades i Finland efter kriget samt språkproblemen var det många krigsbarn som åkte tillbaka till Sverige så snabbt de kunde. Det var också tusentals barn som aldrig åkte tillbaka till Finland efter kriget, utan blev adopterade av sin svenska eller danska fosterfamilj. I vissa fall var det här också ett beslut som de biologiska föräldrarna såg som den rätta. (Laitinen & Lindholm 2014: 71).

”Jag hade en känsla att inte höra hemma i mitt dåvarande Finland. Med 14 år hade jag redan börjat läsa engelska böcker i original – var en mycket trogen bibliotekskund – och missade sällan alla de spännande filmer från Amerika som visades på 50-talet: världen är stor och jag ville dit, ut från det från kontinenten avlägsna Finland. I skolan hade jag haft en utmärkt språkutbildning, min lärare i tyska och franska var en entusiasmerande man jag lärde mig mycket av. Härutöver hade jag redan innan studenten lärt känna en tysk flicka per korrespondens, hon en flykting som jag, från Ostpreußen och den korrespondensen fortsatte i mer och mer personliga ordalag. Vi möttes första gången på hösten 1956 i Hamburg, sedan påföljande år i Tammerfors och beslöt oss att stanna ihop. En orsak till att flytta ut. Och vi har hållit tillsammans tills i dag.”
- Informant 7

En lång tid i Sverige hade en stor påverkan på barnen. En ny familj, ny omgivning fick det nya språket att fastna snabbare. Barn lär sig språk snabbt, och kombinerat med en välkomnande miljö kändes svenskan som ett tryggt språk, och därför tog det snabbt modersmålets plats.

De flesta av informanterna har glömt största delen av finska språket. De har tagit Sverige och svenska som sitt eget nya hem och språk.

Informanterna har inte heller en negativ inställning till det finska språket, fast det är glömt och kanske inte kopplat till en av de bästa tiderna i deras liv.

”Sverige och svenska språket känns som mitt eget och tiden som krigsbarn och tiden i Finland minns jag med visst vemod och som jag numera kallar en viktig livserfarenhet.

Jag vill avsluta och påpeka att allt inte var negativt i Finland utan jag har också många goda och trevliga minnen från mina år i det landet där jag är född.” - Informant 6

Efter 65år i Sverige börjar finskan försvinna, inte totalt men en del. Och alla nya ord dem kan jag inte och inte språket i blanketter och så. - Informant 1

Språket har setts som en problematisk sak och en sak som misslyckades i förflyttningarna hem bland krigsbarnen. Informanternas svar visar ändå att språket till stor del inte påverkade deras liv som barn eller vuxna negativt. Några har haft problem med finskan, men i allmänhet glömdes den bara bort på grund av att den inte används i vardagen.

”Val av yrke har för mig inget direkt samband med min krigsbarns-tid. Indirekt möjligen känslan av rotlöshet, inte riktigt känna att man verkligen hör hemma i något land, någon ort. Att jag valt ekonomi i stället för universitära studier i språk är mera Hamburgslumpmässigt. Kontorsarbete var jag ju van vid, så blev det också efter giftermålet och flyttningen till Sverige och en handelsstudentexamen i Malmö, därefter ekonomistudier i Lund. Utan mina upplevelser som krigsbarn och därpå följande utbildningsgång skulle jag aldrig stå här så som jag gör idag. Jag känner mig rikare och är tacksam för den utveckling mitt liv tagit efter krigsbarnstiden, en chans för mig att världen öppnats.

Att bopplatsen inte blev Finland är säkerligen en följd av åren som krigsbarn. Personligen känner jag mig inte bunden av en speciell ort, ej heller av land, men där man har familj, vill man vara nära. ” - Informant 7

5.3 Resor mellan Finland och Sverige

Det är svårt i dagens läge att ställa sig i krigsbarnens skor. De var i många fall tvungna att lämna sina familjer, bekanta och allting de kände till och som var tryggt. Som små barn har de åkt obekvämt och i ganska primitiva förhållanden med tåg och båt många dagar i sträck. I många fall åkte barnen också ensamma, utan någon de kände eller ett nytt

språk som de ännu inte kunde. Informanterna berättade om sin resa till Sverige och hur de åkte över:

”Både tåg och båt. Mor lämnade mig till tåget med orden -Sano suklaa jos olet nälkäinen.”

- Informant 4

”Mina minnesbilder är ganska bristfälliga. Det var många barn på tåget och pojkarna bråkade med varandra. Från båten kommer jag ihåg att de hade byggt våningssängar av trä i lastrummet.”

-Informant 8 (Min översättning från finska)

Barnen lämnade också allting det kände till från sitt tidigare liv i Finland bakom sig, till och med sina kläder under karantänen och läkarundersökningen. Så som en av informanterna berättade tidigare i stycke 3.2, separerades barnen från sina syskon.

I sin undersökning lyfter Cecilia Heilala fram statistik om evakueringens påverkan på finska barn och deras förmåga att delta i samhället på ett ”normalt” sätt efter återresan till Finland. Enligt Heilala upplevde 64 procent av dem som deltog i hennes forskning separationsångest från sin fosterfamilj efter tiden i Sverige, oberoende av hur länge de tillbringade hos dem. Av de krigsbarnen var det 39 procent för vilka deras biologiska familj kändes främmande. Efteråt var det också 15 procent som kände oro över sin tid som krigsbarn i allmänhet. (Heilala 20016, 34-36).

I frågeformuläret frågade jag hur informanterna minns sin tid i Finland efter kriget. Hur kände de sig i hemmet och skolan. En av informanternas minnen går ihop med Heilalas forskning, men de andra mötte inte negativitet efter återkomsten till Finland.

”Svårt hemma med bitter, missnöjd mor. Ingen att vända sig till. Hård disciplin både hemma och i skolan med straffmentalitet.”- Informant 4

”Kan inte minnas att det var så förutom min två år äldre bror som säkert var svartsjuk.”

- Informant 5

I allmänhet var alla mina informanter eniga med Heilalas undersökning om hemfärden. I många fall var det svårare för barnen att komma tillbaka till Finland än det varit för dem att åka till Sverige före kriget. Bland informanterna och tidigare undersökningar har det kommit fram att det fanns barn som inte ville åka tillbaka, fosterfamiljer som inte ville skicka hem dem och i vissa fall biologiska föräldrar som inte ville att deras barn skulle skickas tillbaka hem.

Det gjordes mycket för att fosterfamiljerna inte skulle behöva skicka barnen tillbaka till hemlandet. En av informanterna skriver att hen fick mer tid i Sverige efter kriget:

”Efter krigsslutet 1945 skulle alla barn återvända, med hjälp av ett läkarintyg fick jag stanna ytterligare två år. I juli 1947 var jag tvungen att åka tillbaka till Finland.” - Informant 5

Barnen som skickats till Sverige sågs som ”bättre lottade” än de barn och familjer som blivit kvar i Finland. De hade undkommit kriget och hunger, hade haft bra med mat och kläder i Sverige. Det här orsakade en typ av kulturkollision i Finland, och gjorde det svårare att känna sig hemma bland sina syskon och biologiska föräldrar. Informanterna berättar hur de inte kände igen sina föräldrar eller hemstaden då de kom tillbaka:

”Allt kom att förändras när jag i augusti 1949 återvände till Finland. Resan gick över Stockholm med båt, (Oihonna) till Åbo och vidare med tåg till Uleåborg. Kom till ett främmande land med ett språk jag inte förstod och till helt okända människor. Ännu en stor chock blev det sönderbombade Uleåborg med ruiner i nästan alla kvarter. Allt detta var jag inte förberedd på och förstod givetvis ingenting. Allt som hände den första tiden i Finland blev en traumatisk upplevelse och som ännu i dag, över 70 år senare, väcker många tråkiga minnen.” - Informant 6

”I juli 1947 blev jag hemskickad till min egen familj. Vem som stod bakom det vet jag inte. Den här gången blev det båt till Åbo, jag blev hämtad av pappa, som jag knappt kände till.”
- Informant 7

De här var orsakerna till krigsbarnens tystnad om sina känslor och trauman efter kriget. Sven-Åke Christianson säger i boken *Trauman monet kasvot - psyykinen trauma sisäisenä kokemuksena (2002)* att orsaken till tystnaden bland krigsbarnen var att de skyddade sig själva från alla de känslor och minnen som de inte kunde berätta om för vuxna i närheten. De vuxna förstod inte och kunde inte hjälpa barnen att uttrycka sig eller att bearbeta sina känslor. I många fall på grund av de vuxnas beteende underskattade barnen själva sina känslor, möjligen för att skydda sig själva från sina minnen och lidande. Allt detta beteende förstärkte också barnens skam- och skuldkänslor. De vuxna som varit i Finland under kriget tyckte att barnen inte hade rätt att känna sig ledsna, arga eller hopplösa. De hade ju varit i Sverige, där allting var fint och bra. Alla dessa saker fick barnen att känna sig värdelösa och otacksamma, vilket slutligen orsakade att känslorna blev förbjudna, överkliga och trycktes ner för att glömmas. Som äldre hade krigsbarnen byggt upp en så tjock mur runtomkring sig och sina känslor att de inte kunde lita på sina egna känslor, eller veta vad de fick och kunde tycka och känna i olika situationer i framtiden. (Haaramo & Palonen 2002, 36)

6 RESULTAT

Syftet med min magisteravhandling var att lyfta fram krigsbarnens röst. Deras egna minnen från tiden i Sverige, minnesbilderna om hur det egentligen var att komma tillbaka till Finland efter en lång tid i ett land och hos en familj som blivit ens egen. Målsättningen var att skriva ner och spara personliga minnen av krigsbarn om språkfrågorna kring de finska och svenska språken. Hur krigstiden påverkade deras språk och på samma gång deras identitet. I stycke 5.2 om språket berättar informanterna om vilket språk och vilket land som kändes tryggast, och som deras egna.

På grund av begränsningarna i Finland under 2020 och 2021 var jag tvungen att skicka frågeformulären via webben eller e-post till mina informanter. Med fysiska intervjuer skulle jag möjligtvis ha fått ”djupare” svar av mina informanter i form av diskussion. Men genom att utarbeta ett långt frågeformulär fick jag många bra svar, och hade nu också möjlighet att komma i kontakt med krigsbarn utanför Finland, vilket gav mig en bra insikt i minnen av personer som inte lyckades ta sig tillbaka in i det finska samhället på samma sätt som andra, och på samma sätt som mina informanter i min kandidatavhandling.

Genom att noggrant formulera mitt frågeformulär fick jag svar på mina forskningsfrågor som jag diskuterade i början av min avhandling. Informanternas kombinerade svar gav mig en bra bild av hur de togs emot i Finland efter kriget. I hemmet och i skolan, om det fanns något stöd eller andra hjälpmedel i skolan på den tiden, hur språket har ändrats och påverkat deras identitet efter kriget och hur de minns eftervården och mötet med den biologiska familjen efter återfärden.

Informanternas svar samt andra tidigare intervjuer och forskning bevisade att stöd med undervisningen inte fanns. Skolpersonalen var inte förberedd på eller medveten om att krigsbarnen skulle kunna behöva mer hjälp i Finland med språket, speciellt om de kom till en finsk skola, så som vissa av mina informanter gjorde.

Krigstidens propaganda påverkade också starkt undervisningen och stödbehovet, eller dess brist. I verket *Suomalaisten lasten kiitos ruotsille (1943)* som jag tog upp i ett tidigare skede av det här arbetet visas krigsbarnens tid i Sverige som en så kallad modell för hur krigsbarnens minne skulle se ut under krigstiden. I verket visas barn i klassrummet där de studerar på finska. På samma sätt som de gjort före kriget i Finland. I Stockholm och andra större städer fanns det finska skolor för krigsbarn, men i de flesta fall och bland alla

mina informanter erbjöds det inte en möjlighet till finska undervisning av något slag. (Vilkuna mf. 1943: 62–67).

”Läsningen var besvärlig då jag inte kunde återge det jag hade läst liksom.”

- Informant 1

”Lärarna upplevde jag som mycket strängare, många och olika för olika ämnen. Det var en annan skolform därför också många nya ämnen. Finskan var svårast, där hade jag sämst betyg.”

- Informant 5

I allmänhet har alla mina informanter goda minnen om sin tid som krigsbarn. Tiden i Sverige är de tacksamma över. Deras minnen från tiden tillbaka i Finland är överlag positiv, men gemensamt med de flesta är den försvunna känslan av samhörighet med det finska samhället och kunskaper i det finska språket.

”Jag är lycklig att jag hade möjligheten att åka till Sverige, och blev uppfostrad av de smarta och utbildade människorna. Vår kommunikation hölls upp ända tills min svenska mamma dog vid 101 års åldern.

Jag tillbringade alla mina somrar under skoltiden i mitt svenska hem, och faster Nea besökte oss ofta under dessa år, så som också jag gjorde med min familj under sommarloven. Sista gången jag besökte Sverige var för att delta i faster Neas begravning 1997 och året innan på hennes 100-årsfest! Efter det höll jag kontakt med hennes brorsson och hans fru per brev. Tills de också lämnade den här världen. Nu finns det ingen kvar. Tack för dessa år jag fick spendera i Sverige. Jag kommer att minnas dem så länge jag lever, för jag vet att min tid där har haft en stor och positiv inverkan på mitt senare liv.”

- Informant 1 (Min översättning från finska)

I min avhandling har jag diskuterat och forskat i frågor angående krigsbarnens minnesbilder och liv under vinter- och fortsättningskriget. Jag har kommit fram till att

informanterna i allmänhet togs bra emot i Finland efter tiden i Sverige. I vissa fall fanns det fördomar mot dem som åkt bort under kriget och levtt ett ”bättre” liv i en mer välkomnande miljö.

Informanterna berättade också i sina svar att ingen stödundervisning erbjöds i det finska skolsystemet under deras tid i skolan, men de fick hjälp av lärare som själv ville hjälpa, eller äldre elever som var kunniga och frivilliga att ge stöd. Undervisningen skilde inte heller mellan krigsbarnen och andra barn, utan alla fick samma undervisning oberoend av deras kunskaper i ämnet eller undervisningsspråket.

Informanterna hade också funderat över förändringar i språkidentiteten under deras tid i Sverige, och hur den påverkade deras senare liv och undervisning. Till stor del var det bara positiva minnen och förändringar. De hade bättre möjligheter att välja arbetsplats och större möjligheter att flytta runt. En av informanterna berättade också att p.g.a. förändringarna i språkidentiteten hittade hen flera nya vägar att fortsätta utbilda sig också i äldre ålder.

I min avhandling diskuterades eftervården för krigsbarnen och deras familjer. Martti Kaila var ansvarig för vården då krigsbarnen ännu var små, men det lyckades inte på något sätt. Det har också forskats i andra sammanhang och ämnen att eftervård inte har erbjudits till krigsbarn om de inte själv sökt sig till det på något sätt. Långe var det ett ämne och en tid som inte talades om hemma eller med andra, det har orsakat stora mentala problem för krigsbarn i allmänhet och deras familjer länge efter krigstiden. Professor Anu-Katariina Pesonen på Helsingfors universitet har undersökt konsekvenserna av tiden som krigsbarn. I min avhandling har jag undersökt dem endast ytligt.

6.1 Sammanfattning

Så som jag redan lyft fram i resultatens var målet med min avhandling att få nerskrivet personliga minnen om skoltiden, språkändringar och hur kombinationen av de båda har påverkat krigsbarnens liv på efterhand. Hur deras erfarenheter som inte vi kan föreställa oss har påverkat deras personliga liv och i synnerhet deras arbets- och studieliv efter folkskolan.

Alla mina informanter hade liknande utgångspunkter i Finland efter krigen fast de bott i Sverige olika tider och i olika delar av landet. De var alla också ganska utspridda i Finland, vilket gjorde det intressant att höra hur lika varandra deras minnen ändå var.

I likhet med många av de tidigare intervjuerna och forskningar som gjorts om krigsbarn och deras erfarenheter i Sverige och Finland hade mina informanter i allmänhet positiva minnesbilder. De mötte inte desto fler problem i Finland fast det i vissa familjer sågs som en skam att ha skickat sitt barn till Sverige då alla andra blev kvar i ett land mitt i kriget. De informanter som deltog har inte heller till största del negativa minnesbilder eller andra trauman från den tiden. Enligt deras svar och diskussionerna i Facebookgruppen där jag kom i kontakt med dem har de alla fått ett stadigt stödnätverk, där de har kunnat bearbeta möjliga trauman med andra personer som varit med om samma saker. Deras svar i mitt frågeformulär visar också hur viktigt det varit att ha möjligheten att skriva ner sina minnen och dela med sig till yngre generationer vad det varit med om.

6.2 Relevans och anknytning

Mitt ämne i den här magisteravhandlingen är en fortsättning på kandidatavhandlingen om krigsbarnens skolminnen i Sverige och knyter ihop det tidigare undersökta med krigsbarnens erfarenheter från skoltiden i Finland och språkets utveckling och ändringar i senare livet. Avhandlingens frågeställning och resultat är bra anknutna till tidigare undersökning om krigsbarn, undervisningen i Sverige och Finland samt hur miljöbytet påverkade barnens samhörighetskänsla i samhället och vilket som blivit det starkare språket på grund av alla dessa ändringar.

I dagens läge kan man jämföra krigsbarnens erfarenheter med moderna läroplaner, språkets ställning i samhället och på vilket sätt skolorna i Finland nu tar emot barn med annat modersmål eller annan språkbakgrund.

7 Avslutning

Mina forskningsfrågor i avhandlingen handlade om krigsbarnens skolminnen samt hur deras erfarenheter påverkade och formade deras identitet. Avhandlingen lyfte väl fram informanternas åsikter och minnesbilder om den tiden samt hur dessa saker påverkade deras utbildning och liv i allmänhet.

Jag använde mig av en vidsträckt mängd litteratur och andra forskningar om krigsbarnens minnen och erfarenheter, skolsystemets påverkan på lärandeS och hur Finland skötte återflyttningen, utbildningen och eftervården i allmänhet. Vi kan säga efter dessa intervjuer och annat material som använts att sättet på vilket dessa barn togs tillbaka till Finland skulle ha kunnat skötas bättre. Propagandan som användes av både finska och svenska staten gömde effektivt de negativa sidorna av förflyttningarna för att så många föräldrar som möjligt skulle skicka sina barn till Sverige i stället för att hålla dem kvar och placera dem mitt i krigets fötter.

7.1 Fortsatt undersökning

I den här avhandlingen har jag undersökt minnen från krigsbarnens tid efter att de åkt tillbaka till Finland, hur språkändringarna och miljöbytet kändes och hur allting påverkade deras fortsatta studier, arbetsliv och boplats.

Avhandlingen kan användas för fortsatt undersökning av krigsbarnens vuxenliv, och möjligen fokusera på arbetslivet och familjelivet.

Avhandlingen fungerar också som bakgrundsmaterial i kombination till dagens invandrarundervisning och hur den skiljer sig från krigsbarnens minnen att flytta till ett nytt land med nytt språk och möjligen glömma bort sitt ursprungliga modersmål.

Litteratur

- Aapola, S. & Kaarninen, M. 2003, *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Aho, A.L., Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. 2017, *Tutkimushaastattelun käsikirja*, Vastapaino, Tampere.
- Ahola, M. & Siilasvuo, E. 1991, *Jatkosota: kronikka*, Gummerus, Jyväskylä.
- Bryman, A. & Nilsson, B. 2018, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 3 uppl., Liber AB, Stockholm.
- Edwards, P.M. 2010, *Between the Lines of World War II*, McFarland & Company, Incorporated Publishers, Jefferson.
- Haaramo, S. & Palonen, K. 2002, *Traumaman monet kasvot: psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena*, Therapeia-säätiö, Helsinki.
- Heilala, C. 2016, *The child in the eye of the storm - unveiling the war child syndrome*, Univeristy of Helsinki, Helsinki.
- Kavén, P. & Lindqvist, G. 2012, *Krigsbarnen: förväntningar och verklighet*, Pertti Kavén], Hangö.
- Kavén, P. & Sahlgren, K. 1994, *70 000 små öden: Finlands krigsbarn*, Sahlgren, Otalampi.
- Kiuasmaa, K. 1982, *Oppikoulu 1880-1980: oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*, Pohjoinen, Oulu.
- Knuutila, J. & Levola, K. 2000, *Sotalapsi ei unohda*, Tammi, Helsinki.
- Kontturi, S. 2014, *PARANTAJAT JA TIETEENTEKIJÄT - Piirilääkärit Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun*, Jyväskylän yliopisto.
- Kovács, M. 1995, *Olin sotalapsi*, Siirtolaisinstituutti, Turku.
- Kuorsalo, A. & Saloranta, I. 2005, *Evakkolapset*, Gummerus, Helsingissä.
- Laitinen, N. & Lindholm, P. 2014, *Krigets barn: i Finland - till Sverige*, 2 uppl., Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. 2010, *Sodan kasvattamat*, WSOY, Helsinki.
- Ryen, A. & Torhell, S. 2004, *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*, 1 uppl., Liber ekonomi, Malmö.

- Räsänen, E. & Almqvist, F. 2000, *Lasten- ja nuorisopsykiatria*, 2 uppl., Duodecim, Helsinki.
- Salminen, H. 2007, *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden: suomalaisten sotalaisten historia*, Siirtolaisinstituutti, Turku.
- Siilasvuo, E. 1989, *Talvisota: kronikka*, Gummerus, Jyväskylä.
- Sinkkonen, J. 2003, *Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*, WSOY, Helsinki.
- Smeds, A.M. 2000, *Finska krigsbarns minnesbilder av språkväxlingar i olika kontext*, Åbo Akademi.
- Syrjälä, J. 2020, *Finska krigsbarn i Sverige, Erfarenheter och minnesbilder om svenskundervisning i Sverige*, Helsingfors universitet.
- Söderfeldt, B. 1972, *Statsvetenskapliga metoder*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Vilkuna, K., Bruun, E., Mäkinen, E., Virtamo, S. 1943, *Suomen lasten kiitos Ruotsille*, Finlandia uutistoimisto, Helsinki.
- YLE. 2020, "Hiroshiman atomipommista 75 vuotta – "Little Boy" tappoi kymmeniätuhansia ihmisiä", <https://yle.fi/uutiset/3-11481367>. (Senast hämtad Maj 8, 2021).
- War Child. 2021, "A world where no child's life is torn apart by war", <https://www.warchild.org.uk/what-we-do>. (Senast hämtad Maj 12, 2021).

Bilaga

Bilaga 1 Frågeformulär

Pro gradu-avhandling, frågeformulär inom ämnet:

Språkändringar hos krigsbarn – andraspråksundervisning hos krigsbarn efter vinter- och fortsättningskriget i Finland.

Hej, tack för att du vil delta i min undersökning om krigsbarns erfarenheter och minnesbilder om sin skoltid i Finland efter krigen.

Information om avhandlingen:

Ämnet för min undersökning är krigsbarn och deras minnen av att bli undervisade på ett språk som inte längre är deras starkaste språk. I min kandidatsavhandling *Finska krigsbarn i Sverige: Erfarenheter och minnesbilder om svenskundervisning i Sverige* undersökte jag fyra krigsbarns minnen och erfarenheter av deras tid i Sverige samt deras minnen från skolan och undervisningen under vinter- och fortsättningskriget (Syrjälä 2020). I undersökningen kom det fram att många av krigsbarnen glömde det finska språket, alltså sitt modersmål, nästan helt under sin tid i Sverige.

Nu vill jag fortsätta forska i detta ämne och undersöka erfarenheter och minnen av skoltiden efter krigen, d.v.s. tiden i finska skolor där undervisningen gick på finska.

Temat är intressant med tanke på att andraspråksundervisning inte var vanligt i skolor före 1964, och då endast på högstadienivå (Sahlstedt 2015, 33). Själv studerar jag till andraspråkslärare i svenska, och därför har jag ett stort intresse för ämnet. Den här undersökningen kommer också att ge mig en god inblick i andraspråksundervisning innan det var vanligt i finska skolor. De främsta frågorna är följande: fick krigsbarnen hjälp med språkstudier efter krigstiden, hur togs de emot, och hade de förlorat sin finska identitet efter tiden i Sverige? Krigsbarnen har länge varit ”den tysta generationen” vars problem överskuggades av kriget. De fick lära sig att det gäller att jobba hårt så blir allt bra. Hur klarade de sig med den förlorade finskan, hur togs de emot i skolan, hemma och på andra ställen, och hur såg deras studier i ”det andra inhemska språket” ut?

Jani Syrjälä

Nordiska språk, svenska som andra inhemska språket

Humanistiska fakulteten

Helsingfors universitet

Instruktioner:

Frågeformuläret är uppdelat i tre (3) delar. I första delen ber jag dig svara på frågor angående din tid i Sverige som krigsbarn. Den andra delen innehåller frågor om din tid efter kriget, d.v.s. minnen och erfarenheter av din tid i skolan här i Finland. Den tredje delen innehåller frågor om din språkliga identitet, hur tiden som krigsbarn påverkade ditt språk och hur detta tog sig till uttryck i dina fortsatta studier och arbetslivet.

Jag ber dig svara fritt enligt hur du själv minns den tiden. Svaren har ingen längdgräns, så du kan skriva långt eller kort. Huvudsaken är att det är dina egna minnesbilder och att du berättar det som du själv tycker bäst svarar på frågan. Personliga minnesbilder är viktiga och ger mig ett värdefullare material att arbeta med.

Del 1 Tiden i Sverige.

1. Vilken ålder var du då du åkte till Sverige för första gången som krigsbarn?

1.1. Åkte du med båt, flyg eller tåg?

1.2. Åkte du ensam?

1.3. Vad kommer du ihåg om din resa mellan Finland och Sverige?

2. Var i Sverige bodde du?

2.1. Bodde du hos en familj som var ordnat privat eller med hjälp av t.ex. Röda Korset?

2.2. Om din resa inte var ordnat privat. Slapp du direkt till en familj, eller bodde du på barnhem?

2.3. Berätta om din familj i Sverige.

3. Var du i Sverige under hela krigstiden (vinter- och fortsättningskriget)?
4. Vilket var ditt starkare språk då du kom till Sverige? Finska, svenska eller annat?
5. Gick du i skola i Sverige?
 - 5.1. Om du gick, började du på första klass eller gick du i skola redan i Finland?
 - 5.2. Fick du stöd med språket i skolan eller hemma?
 - 5.3. Hade du kontakt med finska språket? T.ex. brev hemifrån, radio, andra krigsbarn.
6. Hur betedde sig andra barn och vuxna mot dig som krigsbarn i Sverige?

Del 2 Tillbaka till Finland

1. När kom du tillbaka till Finland?
 - 1.1. Var bodde du efter krigen i Finland (stad, ort)?
2. Gick du i skolan på finska eller svenska i Finland?
 - 2.1. Vad minns du för skillnader mellan skolorna och skoldagen i Sverige och Finland?
 - 2.1.1. Vad minns du om ämnen i skolan?
 - 2.1.2. Minnen om lärarna i skolan?
 - 2.1.3. Vad minns du om klasserna och mängden elever i en klass?
3. Vilken typ av stöd fanns det för eleverna?

- 3.1. Stöd med skolan
 - 3.2. Stöd med språket.
 - 3.3. Fick du stöd från någon annan stans?
4. Mötte du fördomar eller på annat sätt annorlunda behandling i Finland efter din tid i Sverige som krigsbarn?
5. Hur tog andra elever emot dig?
- 5.1. I skolan?
 - 5.2. På fritiden?
6. Fanns det skillnader i beteende hos lärarna mot krigsbarn?

Del 3 Identitet

1. Hur påverkade barnflyttningarna din utbildning?
 - 1.1. Hur minns du din tid i folkskolan i Finland?
 - 1.2. Fortsatte du studera i Finland? Om ja, berätta.
2. Hur påverkade språkbytet ditt framtida liv?
 - 2.1. Arbetslivet i Finland?
3. Flyttade du senare bort från Finland?
 - 3.1. När flyttade du bort?
 - 3.2. Vilka var orsakerna till att du flyttade bort?
4. Hur ser du din relation till finska och svenska språket ut nu?
 - 4.1. Vilket språk känns mera som ditt eget nu jämfört med tiden som barn?

5. Har språket och tiden som krigsbarn påverkat ditt vuxenliv?

5.1. Påverkat yrkesval?

5.2. Påverkat boplats?

6. Andra öppna kommentarer du skulle vill dela med dig?

Stort tack för ditt deltagande i min undersökning.

Med vänliga hälsningar

Jani Syrjälä

Jani.syrjala@helsinki.fi

0400 436 647